

ДЖОРДЖ ОРУЕЛ ФЕРМАТА ПРИКАЗКА ЗА ЖИВОТНИ

Превод от английски: Албена Димитрова, 1990

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА

Мистър Джоунс от фермата Старото имение залости вратите на курниците за през нощта, но тъй като си бе пийнал доста, не се сети да затвори прозорчетата. Залитайки, прекоси двора, а светлият кръг от фенера се люшкаше насам-натам; изу ботушите си пред задната врата, наточи си последна чаша бира от буренцето в килера и се запъти към леглото, където мисис Джоунс вече хъркаше.

Щом лампата в спалнята угасна, във всички стопански сгради настана раздвижване и възбуда. През деня се беше пуснал слух, че старият Майор — награденият на изложба бял шопар — предишната нощ е сънувал необикновен сън и иска да го разкаже на останалите животни. Беше уговорено всички да се срещнат в големия обор веднага щом мистър Джоунс се прибере в дома си, та да не им пречи. Старият Майор (наричаха го така, макар че името, под което навремето участва в изложбата, бе Красавеца от Уилингдън) се радваше на такава почит във фермата, че всички бяха готови да се лишат от един час сън, за да чуят какво ще им разкаже.

В дъното на големия обор, на нещо като трибуна, Майора вече се бе разположил удобно в сламеното си ложе под фенера, който висеше от една греда. Той беше дванайсетгодишен и напоследък бе доста затлъстял, но все още имаше достолепен, мъдър и благодушен вид, въпреки че никога не бяха рязали бивните му. Скоро и другите животни заприиха да взеха да се настаняват съобразно с предпочитанията си. Първи дойдоха трите кучета — Далия, Джеси и Пинчър, — а после прасетата, които се разположиха в сламата непосредствено пред трибуната. Кокошките накацах по первазите на прозорците, гълъбите изпърхаха нагоре към мертеците, а овцете и кравите се излегнаха зад прасетата и запреживяха. Двата впрегатни коня, Оувес и Люсерна, пристигнаха заедно, като пристъпяха съвсем бавно и предпазливо отпускаха големите си космати копита, да не би някое дребно животно да се е скрило в сламата. Люсерна бе яка, кротка кобила почти на средна възраст, която така и не възвърна стройната си

фигура след раждането на четвъртото жребче. Оувес беше огромно животно, по-високо от господаря си и силно колкото два коня, взети заедно. Бялата ивица на муцуната му придаваше малко глуповато изражение и той наистина не блестеше с ум, но се радваше на всеобщо уважение заради спокойния си нрав и неизчерпаемата си работоспособност. След конете дойдоха бялата коза Мюриъл и магарето Бенджамин. Бенджамин беше най-старото и проклето животно във фермата. Той рядко говореше, но отвореше ли уста, то обикновено бе, за да изрече някоя цинична забележка — казваше например, че господ му е дал опашка да пъди мухите, но той предпочитал да е без опашка, ала да няма и мухи. От всички животни във фермата единствен Бенджамин никога не се смееше. Ако го попитаха защо, отвърщаше, че не вижда нищо смешно. Въпреки това, без да го признава открито, той беше предан на Оувес; двамата редовно прекарваха заедно неделите в заграждението отвъд овощната градина, пасяха един до друг и не продумваха.

Конете току-що бяха полегнали, когато цяло люпило патенца, изгубили майка си, се заточиха в обора, като писукаха и се лутаха ту наляво, ту надясно да намерят място, където да не ги стъпчат. Люсерна изпъна огромния си преден крак и така издигна пред патенцата стена, край която те се сгушиха и тутакси заспаха. В последния момент се появи и Моли, хубавата, но вятърничава бяла кобила, която теглеше двуколката на мистър Джоунс; ситнеше грациозно и дъвчеше бучка захар. Настани се близо до трибуната и взе да разтърсва бялата си грива с надежда да забележат вплетените в нея червени панделки. Последна пристигна котката, която както обикновено се огледа за най-уютното местенце и накрая се мушна между Оувес и Люсерна; оттам мърка доволно, докато трая речта на Майора, без да чуе ни дума от онова, което говореше той.

Вече всички животни се бяха събрали — нямаше го само Мойсей, питомния гарван, който спеше на един прът зад вратата. Когато Майора видя, че са се настанили удобно и са готови да слушат внимателно, прочисти гърлото си и започна:

— Другари, вече сте чули за необикновения сън, който ми се яви снощи. Но към него ще се върна по-късно. Първо имам да ви казвам нещо друго. Не вярвам, другари, че още дълго ще съм сред вас, и преди да умра, смятам за свой дълг да ви предам мъдростта, която съм

натрупал. Поживях доста и имах много време за размисъл, докато лежах сам в кочината си, та, струва ми се, имам право да заявя, че познавам живота на тази земя не по-зле от всички останали животни. Тъкмо за него искам да ви говоря.

Е, другари, какъв е всъщност този наш живот? Нека го погледнем право в лицето — той е ужасен, изнурителен и кратък. Раждаме се, хранят ни колкото да не издъхнем от глад, а онези от нас, които успеят да оцелеят, са принудени да работят, докато останат съвсем без сили; и в мига, когато вече не сме полезни, ни избиват с отвратителна жестокост. След като навърши една година, никое животно в Англия не знае какво е щастие и отмора. Никое животно в Англия не е свободно. Съществуването ни е робство и мъка — такава е голата истина.

Но нима това е просто закон на природата? Нима земята ни е толкоз бедна, че не може да осигури приличен живот на онези, които я обитават? Не, другари, хиляди пъти не! Почвата на Англия е плодородна, климатът е хубав и тя може да осигури храна в изобилие за много повече животни, отколкото сега я населяват. Само нашата ферма е в състояние да изхрани десетина коня, двајсет крави, стотици овце и всички те да живеят сред удобства, в условия, които сега почти надхвърлят границите на въображението ни. Защо тогава продължаваме да тънем в това окаяно положение? Защото хората ограбват близо половината от продукта на нашия труд. Ето, другари, къде е отговорът на всичките ни проблеми. Той се крие в една-единствена дума — Човек. Тъкмо Човекът е истинският враг, който имаме. Премахнем ли него, главната причина за глада и преумората ще изчезне завинаги.

Човекът е единственото същество, което консумира, а не произвежда. Той не дава мляко, не снася яйца, много е слаб, за да тегли ралото, не тича достатъчно бързо, за да лови зайци. И въпреки това е господар на всички животни. Кара ни да работим, дава ни жалкия минимум колкото да не умрем от гладна смърт, а останалото си присвоява. Нашият труд обработва земята, торът ни я обогатява и все пак никой от нас не притежава нищо. Вие, крави, които сте пред мен, колко хиляди литра мляко сте дали през изтеклата година? А къде отиде млякото, с което трябваше да отхраните здрави теленца? До капка се изля в гърлата на враговете ни. Ами вие, кокошки, колко яйца

сте снесли през тази година и от колко са се излюпили пиленца? Останалите са продадени на пазара да носят печалба на Джоунс и неговите хора. А ти, Люсерна, знаеш ли къде са четирите жребчета, които роди и които трябваше да ти бъдат подкрепа и утеха на старини? Продадоха ги, щом станаха на година, и ти никога вече няма да ги видиш. И какво си получила в замяна на четирите раждания и целия усилен труд на полето освен мизерни дажби и място в конюшната?

Ние дори сме лишени от правото да изживеем жалкия си живот до естествения му край. Не роптая за себе си, защото съм един от щастливците. Аз съм на дванайсет години и имам повече от четиристотин деца. Така е с нас, шопарите. Но накрая никое животно не успява да избяга от неумолимия нож. И вие, млади свинчета, насядали пред мен, само след година ще закъчите на дървника и ще се простите с живота си. Всички ние — крави, прасета, кокошки, овце — сме орисани да изпитаме този ужас. Дори конете и кучетата нямат по-добра съдба. Оувес, още същия ден, когато огромните ти мускули изгубят силата си, Джоунс ще те продаде на закупвача от скотобойната, който ще ти пререже гърлото и ще те свари на бульон за фоксерите. Що се отнася до кучетата, когато остарееят и зъбите им опадат, Джоунс им връзва по една тухла на врата и ги удавя в най-близкото езеро.

Тогава, другари, не е ли кристално ясно, че всички злини в живота ни произтичат от хорската тирания? Само да се отървем от Човека, и продуктът на нашия труд ще ни принадлежи. За по-малко от една нощ бихме могли да се освободим и да станем богати. Значи какво трябва да направим? Ами да работим денонощно, телом и духом, за да свалим от власт човешката раса! На Бунт! — такова е посланието ми към вас, другари. Не зная кога ще избухне този Бунт, може да е след седмица или пък след сто години, но както съм сигурен, че виждам ей тая сламка под краката си, съм сигурен в едно: рано или късно правдата ще възтържествува. Зорко следете за това през краткия остатък от живота си, другари! И най-вече предайте моето послание на онези, който идват след вас, тъй че бъдните поколения да продължат борбата до победа.

И помнете, другари, че решимостта ви трябва да е непоколебима. Никакви увещания не бива да ви отклонят от пътя. Не вярвайте, ако ви казват, че Човекът и животните имат общи интереси, че благоденствието на единия означава благоденствие и за другите.

Всичко е лъжа. Човекът не служи на ничии интереси освен на своите собствени. И нека сред нас, животните, цари пълно единодушие и сплотеност в борбата. Всички човеци са врагове. Всички животни са другари.

В този миг настъпи страхотна бъркотия. Докато Майора говореше, четири големи плъха бяха изпъзели от дупките си; седяха на задните си части и го слушаха. Ала внезапно кучетата ги мярнаха и добре, че плъховете мигом се шмугнаха в дупките, та спасиха живота си. Майора вдигна крак да въдвори тишина.

— Другари — рече той, — ето един въпрос, който трябва да се уточни. Дивите животни, например плъховете и зайците, приятели ли са ни, или врагове? Нека да гласуваме. Предлагам събранието да гласува дали плъховете са наши другари.

Гласуването се проведе веднага и с явно мнозинство бе прието, че плъховете са приятели. Само четирима бяха „против“ — трите кучета и котката, която впоследствие се оказа, че е гласувала и „за“, и „против“. Майора продължи:

— Искам да кажа още нещо. Просто ви повтарям: винаги помнете дълга си да се отнасяте враждебно към Човека и неговите навици. Всяко двуного е враг. Всяко четириногло или хвъркато е приятел. Помнете също, че в борбата срещу Човека ние не бива да заприличаме на него. Дори когато го победите, не усвоявайте пороците му. Нито едно животно не трябва да живее в къща, да спи в легло, да носи дрехи, да пие алкохол, да пуши тютюн, да се докосва до пари или да се занимава с търговия. Всички навици на Човека са лоши. И най-вече никое животно не бива да потиска друго животно. Слаби или силни, умни или глупави, ние всички сме братя. Никое животно не трябва да убива друго животно. Всички животни са равни.

А сега, другари, ще ви разкажа снощния си сън, макар че е трудно да ви го опиша с думи. Беше за това каква ще е земята, когато Човекът изчезне. Този сън ми напомни нещо, което отдавна бях забравил. Преди много години, когато бях прасенце, майка ми и другите свине пееха някаква песен, на която знаеха само мелодията и първите три думи. Като дете и аз тананиках тази мелодия, ала отдавна беше изхвъркнала от ума ми. Но ето че снощи си я припомних насън. А освен това се сетих за думите на песента — думи, които съм сигурен, че животните отпреди много години са пели и които са били

забравени в продължение на няколко поколения. Сега ще ви изпея тази песен, другари. Стар съм и гласът ми е дрезгав, но като ви науча мелодията, вие сами ще я пеете по-добре. Песента се казва „Добитък английски“.

Старият Майор се изкашля и запя. Както беше предупредил, гласът му бе дрезгав, но той пееше доста прилично, пък и мелодията бе вълнуваща, нещо между „Клементина“ и „Ла Кукарача“. Думите бяха следните:

*Добитък английски, добитък ирландски,
от полюс до полюс, от всеки обор,
от днес, тъй да знаеш, във радост ликувай,
обърнал към златното бъдеще взор!*

*Настъпва за тебе ден бляскав и славен,
ще смъкнем от трона Човека тиран.
Английската паша от днеска нататък
е твоя и ти си за нея призван.*

*Изчезват халките от нашите ноздри,
оглавникът пада от нашия врат.
Ръжда ще разяжда юздечки и шпори,
камшици връз тебе не ще да плющят.*

*Богатства несметни очакват ни скоро.
Овес и пшеница, сено или ръж,
цвекло, детелина, люцерна са наши
и лете, и зиме, и в жегата, и в дъжд.*

*Ще грейнат полята английски във слънце,
по-чисти ще бъдат водите навред.
И сладостен повей над нас ще задуха
в мига, щом свободни си пратим привет.*

*За този миг всички налягаме сили.
И нищо, че можем да склопим очи!*

*Говеда, кобили и разни пернати,
на крак! Да огреят свободни лъчи!*

*Добитък английски, добитък ирландски,
от полюс до полюс, от всеки обор,
послушай и сетне предавай нататък,
обърнал към златното бъдеще взор!*^[1]

Изпълнението на тази песен предизвика лудешки възторг у животните. Преди още Майора да стигне до края, те я запяха сами. Дори и най-глупавите сред тях вече бяха научили мелодията и някои от думите, а що се отнася до по-умните, такива като прасетата и кучетата, след няколко минути те знаеха наизуст цялата песен. А сетне, след два-три предварителни опита, фермата дружно и гръмогласно поде „Добитък английски“. Кравите мучаха, кучетата виеха, овцете блееха, конете цвилеха, патиците крякаха. Бяха толкова въодушевени от песента, че я изпяха пет пъти подред и може би щяха да я пеят цяла нощ, ако не ги бяха прекъснали.

За беда врявата събуди мистър Джоунс, който скочи от леглото, уверен, че в двора се е промъкнала лисица. Той грабна пушката, която винаги стоеше в единия ъгъл на спалнята му, и изстреля в мрака шесткалибров пълнител. Сачмите се забиха в стената на хамбара и събранието набързо се разтури. Всички побягнаха към курници, конюшни и кошари. Птиците подхвъркнаха на прътите си, животните се настаняха в сламата и след миг цялата ферма утихна.

---

[1] Стиховете преведе Кръстан Дянков. — Б.р. ↑

ВТОРА ГЛАВА

След три нощи старият Майор издъхна кротко, както си спеше. Тялото му беше заровено в долния край на овощната градина.

Това беше в началото на март. През следващите три месеца кипеше оживена подривна дейност. Речта на Майора бе обогатила поинтелигентните обитатели на фермата със съвършено нови възгледи за живота. Те не знаеха кога ще избухне Бунтът, предречен от Майора, нямаха никакво основание да мислят, че това ще стане, докато са живи, но ясно съзнаваха, че е техен дълг да се подготвят за него. Работата по просвещаването и организирането на останалите, естествено, легна върху прасетата, които всички признаваха за най-умни сред животните. Измежду тях се отличаваха два Млади шопара — Объл и Наполеон, които мистър Джоунс отглеждаше за продан. Наполеон беше едър, доста свиреп наглед баркширски шопар, единственият от тази порода във фермата, не особено приказлив, но известен с това, че постига своето. Объл бе по-жив от Наполеон, по-сладкодумен и изобретателен, но се смяташе, че не притежава толкова задълбочен характер. Всички останали прасета във фермата бяха млади и ги угояваха за месо. Сред тях се открояваше едно дребно тлъсто прасе на име Квик, с много кръгли бузи, игриви очи, чевръсти движения и писклив глас. То беше блестящ оратор и когато обсъждаше някой труден въпрос, имаше навик да подскача напред-назад и да маха с опашка, което бе някак много убедително. За Квик казваха, че може да направи от черното бяло.

Тези тримата бяха доразвили учението на стария Майор в цялостна философска система, която нарекоха анимализъм. Няколко вечери в седмицата, след като мистър Джоунс заспеше, те организираха тайни събрания в обора и разясняваха принципите на анимализма пред останалите. В началото се сблъскаха с тъпота и безразличие. Някои животни говореха за дълг и вярност към мистър Джоунс, когото наричаха Господаря, или правеха глупави изявления от рода на: „Мистър Джоунс ни храни. Ако го няма, ще умрем от глад.“ Други задаваха въпроси като: „Защо трябва да ни е грижа какво ще

стане след смъртта ни?“, или: „Ако този Бунт, тъй или иначе, ще избухне, има ли значение дали работим за него, или не?“, и прасетата срещаха много трудности да ги накарат да проумеят, че това противоречи на духа на анимализма. Най-глупави въпроси от всички задаваше Моли, бялата кобила. Първият ѝ въпрос към Объл беше: „Ще има ли захар след Бунта?“

— Не — отговори твърдо Объл. — В тази ферма няма да произвеждаме захар. Освен това не ни трябва захар. Ще имаш колкото искаш овес и сено.

— А ще ми позволяват ли да нося панделки в гривата си? — попита Моли.

— Другарко — рече Объл, — тия панделки, на които толкова държиш, са символ на робството. Нима не разбираш, че свободата струва повече от една панделка?

Моли се съгласи, но гласът ѝ не звучеше много убедено.

Прасетата се бореха още по-упорито, за да опровергават лъжите, разпространявани от Мойсей, питомния гарван. Мойсей, любимецът на мистър Джоунс, беше шпионин и доносник, но и изкусен оратор. Твърдеше, че знае за съществуването на някаква тайнствена страна, наречена Захарната планина, където всички животни отивали след смъртта си. Разправяше, че се намирала нейде високо в небето, малко над облаците. Там всеки ден било неделя, детелината растяла през цялата година, а по живите плетове имало бучки захар и кюспе от ленено семе. Животните мразеха Мойсей, защото разказва приказки, а не работи, но някои от тях вярваха в Захарната планина и прасетата трябваше много да спорят, за да ги убедят, че такова място няма.

Най-верните им последователи бяха двата впрегатни коня Оувес и Люсерна. Те трудно можеха да измислят нещо сами, но щом веднъж бяха приели прасетата за учители, поглъщаха всичко, което им се казваше, и го предаваха с прости думи на останалите животни. Неизменно присъствуваха на тайните събрания в обора и даваха тон за песента „Добитък английски“, с която винаги ги закриваха.

А както се оказа, Бунтът бе осъществен много по-рано и по-лесно, отколкото някой бе очаквал. През изминалите години мистър Джоунс, макар и жесток господар, се беше проявявал като добър стопанин, но напоследък бе изпаднал в беда. Много се беше обезкуражил, след като загуби пари в един съдебен процес, и започна

да пие повече, отколкото трябва. Понякога дни наред мързелуваше, седнал на креслото си в кухнята — четеше вестници, пиеше и от време на време даваше на Мойсей трошички хляб, потопени в бира. Работниците му бяха лениви и недобросъвестни, нивите бяха пълни с плевели, покривите на сградите трябваше да се постегнат, живите плетове бяха запуснати, а животните — недохранени.

Дойде юни и тревата бе почти готова за косене. Вечерта срещу Еньовден, който се падаше в събота, мистър Джоунс отиде в Уилингдън и така се напи в „Червеният лъв“, че се прибра чак в неделя по обяд. Работниците бяха издоили кравите рано сутринта и после бяха отишли на лов за зайци, без да се погрижат да нахранят животните. Щом се върна, мистър Джоунс веднага заспа на дивана в гостната, покрил лицето си с вестник „Световни новини“, и когато се свечери, животните още не бяха нахранени. Накрая не изтраяха да стоят гладни. Една от кравите разби с рога вратата на хамбара и животните наченаха чувалите. Точно тогава мистър Джоунс се събуди. След миг той и четиримата му помощници бяха в хамбара с камшици в ръце и нанасяха удари във всички посоки. Изгладнелите животни не можаха да понесат това. Те дружно се нахвърлиха върху мъчителите си, макар да нямаха никаква предварителна уговорка. Джоунс и хората му изведнъж попаднаха под рогата и копитата. Положението се беше изплъзнало от ръцете им. Никога не бяха виждали животни да се държат така и при този неочакван Бунт на съществата, дето бяха свикнали да бият и малтретират както си искат, те едва не обезумяха от страх. След секунда-две се отказаха от всякакви опити за защита и си плюха на петите. Миг по-късно и петимата бягаха в надпревара по коларския път, който водеше до шосето, а животните ги преследваха победоносно.

Мисис Джоунс погледна от прозореца на спалнята, видя какво става, бързо нахвърля няколко вещи в една голяма пътна чанта и се измъкна от фермата по друг път. Мойсей скочи от пръчката си, плесна с криле след нея и изграка силно. Междувременно животните бяха изгонили Джоунс и хората му на шосето и бяха затръшнали портата с петте резета зад гърба им. И така, още преди да осъзнаят какво става, Бунтът беше доведен до успешен край — Джоунс бе прогонен и фермата беше тяхна.

Няколко минути животните просто не можеха да повярват на късмета си. Първата им реакция беше да препуснат дружно и да обиколят фермата, сякаш за да се уверят, че никъде не се е скрило човешко същество; сетне се върнаха в галоп при стопанските сгради, за да изтрият и последните следи от омразното владичество на Джоунс. Нападнаха сайванта — юздечките, халките за ноздри, синджирите на кучетата, ужасните ножове, с които мистър Джоунс кастрираше прасетата и агнетата, всичко бе хвърлено в кладенеца. Юздите, оглавниците, наочниците и унизителните торби за зоб бяха запокитени на сметището, което гореше на двора. Същото се случи и с камшиците. Всички животни заскачаха от радост, когато видяха, че камшиците изчезват в пламъците. Объл хвърли в огъня и панделките, с които в пазарни дни обикновено украсяваха гривите и опашките на конете.

— Панделките, както и дрехите — заяви той, — трябва да се смятат за отличителен белег на хората. Всички животни трябва да ходят голи.

Щом чу тези думи, Оувес донесе сламената шапчица, която му слагаха през лятото, за да пази ушите му от мухите, и я хвърли в огъня при другите неща.

За много кратко време животните унищожиха всичко, което им напомняше за мистър Джоунс. Тогава Наполеон ги поведе обратно към хамбара и им раздаде двойна порция фураж, а на кучетата — по две бисквити. После седем пъти изпияха тичешком „Добитък английски“ от начало до край, а сетне се приготвиха за сън и спаха както никога преди.

Но по навик се събудиха в зори и понеже изведнъж си спомниха прекрасното нещо, което се беше случило, дружно препуснаха към пасището. Насред пасището имаше една могила, откъдето се виждаше по-голямата част от фермата. Животните се втурнаха към върха ѝ и се огледаха наоколо в ясната утрин. Да, тяхно беше — всичко, което виждаха, бе тяхно! Опиянени от тази мисъл, те подтичваха в кръг и скачаха високо от възбуда. Въргаляха се сред росата, хрупаха вкусната лятна трева, подритваха буци черна пръст и вдъхваха прекрасния им аромат. После направиха една обиколка, за да огледат цялата ферма, и с нямо възхищение съзерцаваха орницата, ливадата, овощната градина, езерцето и горичката. Струваше им се, че

никога не са ги виждали, и дори сега им бе трудно да повярват, че всичко е тяхно.

Сетне в колона по един се върнаха при стопанските сгради и мълчаливо спряха пред господарската къща. И тя беше тяхна, но те се страхуваха да влязат вътре. Ала след миг Объл и Наполеон бутнаха вратата с плещи и животните се заточиха в индийска нишка, пристъпвайки безкрайно внимателно от страх да не развалят нещо. Обходиха на пръсти стаите, боязливо шептяха и с някакво благоговение сезираха в смайващия разкош, в леглата с пухените дюшеци, в огледалата, в тапицирания с конски косъм диван, в дебелия килим и литографията на кралица Виктория, закачена над камината в гостната. Точно слизаха по стълбите, когато забелязаха, че Моли я няма. Върнаха се и видяха, че е останала в най-хубавата спалня. Беше взела една синя панделка от тоалетката на мисис Джоунс, държеше я до рамото си и съвсем глупаво се любоваше на образа си в огледалото. Другите остро я порицаха и излязоха. Няколкото свински бута, които висяха в кухнята, бяха изнесени, за да ги погребат, а Оувес проби с копито бъчвичката бира в килера, но иначе всичко в къщата остана непокътнато. На място се взе единодушно решение господарската къща да бъде запазена като музей. Всички се съгласиха, че никой не бива да живее в нея.

Животните закусиха, а после Объл и Наполеон отново ги събраха да им говорят.

— Другари — рече Объл, — сега е шест и половина и ни чака дълъг ден. Днес почваме да прибираме сеното. Но първо трябва да свършим нещо друго.

Тогава прасетата признаха, че през последните три месеца са се научили да четат и пишат от един стар буквар на децата на мистър Джоунс, който бил изхвърлен на бунището. Наполеон изпрати да донесат кофи с черна и бяла боя и ги поведе към портата с петте резета, откъдето се излизаше на пътя. После Объл, защото той пишеше най-добре, мушна една четка в копитото си и заличи думите „Старото имение“ от най-горното резе на портата и на тяхно място изписа „Ферма на животните“. Така щеше да се казва тя отсега нататък. Сетне се върнаха при стопанските сгради и Объл и Наполеон наредиха да се донесе стълба, която подпряха на голата стена на големия обор. Обясниха, че с разработките си от последните три месеца прасетата са

успели да сведат принципите на анимализма до седем заповеди. Сега тези седем заповеди щяха да бъдат изписани на стената; те щяха да представляват неизменният закон, съобразно с който всички животни от фермата трябваше да живеят занапред. С известни затруднения (понеже не е лесно за едно прасе да запази равновесие на стълба) Объл се покатери горе и се залови за работа, а няколко стъпала под него Квик държеше кофата с боя. Заповедите бяха изписани върху намазаната с катран стена с големи бели букви, които се четяха от трийсет метра разстояние. Те гласяха следното:

СЕДЕМ ЗАПОВЕДИ

1. Всяко двуного е враг.
2. Всяко четириногло или хвъркато е приятел.
3. Никое животно да не носи дрехи.
4. Никое животно да не спи в легло.
5. Никое животно да не пие алкохол.
6. Никое животно да не убива друго животно.
7. Всички животни са равни.

Бяха написани прегледно и като изключим това, че „приятел“ беше написано „преятел“ и едно от „с“-тата беше обърнато наопаки, правописът беше безупречен. Объл ги прочете на глас заради неграмотните. Всички животни закимаха, за да изразят пълното си одобрение, а по-умните веднага взеха да учат заповедите наизуст.

— А сега — викна Объл, захвърляйки четката с боя, — напред към ливадата! Нека приемем, че е въпрос на чест да приберем реколтата по-бързо, отколкото ще могат Джоунс и хората му.

Но в този миг трите крави, които от известно време изглеждаха неспокойни, замучаха силно. Не бяха ги доили цели двацет и четири часа и виметата им щяха да се пръснат. След като помислиха малко, прасетата изпратиха да им донесат ведре и успешно издоиха кравите, защото краката им бяха добре пригодени за целта. Не след дълго се появиха пет ведре, пълни с разпенено мляко, което много животни загледаха с жив интерес.

— Какво ще стане с всичкото това мляко? — запита някой.

— Джоунс понякога слагаше малко в ярмата ни — рече една от кокошките.

— Не се занимавайте с млякото, другари! — викна Наполеон и застана пред ведрата. — Ще се погрижим за него. По-важна е реколтата. Объл ще ви води. Аз ще дойда след няколко минути. Напред! Сеното ни чака.

И тъй, животните припнаха към ливадата да прибират реколтата, а вечерта, когато се върнаха, забелязаха, че млякото е изчезнало.

ТРЕТА ГЛАВА

Как само се трудиха и потиха, за да приберат сеното! Но усилията им бяха възнаградени, защото реколтата бе дори още по-богата, отколкото се надяваха.

Понякога работата беше тежка; земеделските сечива бяха предназначени за човешки същества и неспособността на животните да използват инструменти, като стоят прави на задните си крака, беше голяма спънка. Но прасетата бяха страшно умни и винаги измисляха как да се справят с трудностите. Що се отнася до конете, те познаваха всяка педя земя и наистина разбираха от косене и пластене — доста по-добре, отколкото Джоунс и хората му. В действителност прасетата не работеха, а просто организираха и надзираваха останалите. С позадълбочените знания, които имаха, беше съвсем естествено те да поемат водачеството. Оувес и Люсерна се впрягаха в резачката или в грапата (сега, разбира се, нямаше нужда от юздечки и поводи) и неспирно обхождаха ливадата с тежка стъпка, а някое прасе вървеше след тях и според случая подвикваше: „Дий, другарю!“, или: „Тпррру, другарю!“ И всички животни, до най-дребните и нищожните, работеха за обръщането и прибирането на сеното. Дори патките и кокошките цял ден бяхтеха под жаркото слънце и носеха тънки снопчета сено в човките си. Накрая се оказа, че събирането на реколтата им е отнело два дни по-малко, отколкото обикновено отнемаше на Джоунс и работниците му. Още повече, това беше най-богатата реколта, която фермата бе виждала. Нищо не оставиха да се пропилее; с острото си зрение кокошките и патиците бяха събрали и последното стръкче. И никое животно от фермата не си позволи дори да близне сеното.

През цялото това лято работата в Стопанството вървеше като по часовник. Животните бяха тъй щастливи, както преди не можеха и да си представят. Наслаждаваха се на всяка хапка, защото храната вече наистина бе тяхна собственост, произведена от и за самите тях, а не подхвърлена им неохотно от свидлив господар. Сега, когато паразитните човешки същества си бяха отишли, за всички имаше

повече храна. И свободното време беше повече, макар че животните още нямаха опит. Те срещаха редица трудности — например по-късно същата година, когато прибраха зърното, трябваше да го тъпчат по едновременно начин и да издухват плявата, понеже фермата не разполагаше с вършачка, — но прасетата с ума си и Оувес с огромните си мускули винаги им помагаша да се справят успешно. Всички се възхищаваха от Оувес. Той не бе жалил сили дори по времето на Джоунс, но сега се развихряше за трима; имаше дни, когато сякаш цялата работа във фермата лягаше върху могъщите му плещи. От сутрин до вечер буташе и теглеше и винаги бе там, където е най-тежко. Имаше уговорка с едно от петлетата да го буди половин час по-рано от останалите и преди започване на работния ден даваше доброволен труд, където е най-необходимо. Отговорът му на всеки проблем или неуспех беше: „Ще работя още по-усилено!“, което бе приел за свой девиз.

Но всички работеха според възможностите си. Например кокошките и патиците добавиха пет крини зърно към реколтата, събирайки разпилените зърна. Никой не крадеше, никой не се оплакваше от дажбите; кавгите, ежбите и подозренията, които едно време минаваха за нещо нормално, бяха почти забравени. Никой не кръшкаше, или почти никой. Вярно, че на Моли не ѝ се ставаше сутрин и имаше навика да си тръгва рано-рано от работа с извинението, че в копитото ѝ се е забило камъче. И поведението на котката беше малко особено. Забелязаха, че щом трябва да се върши нещо, нея все не могат да я открият. Губеше се по цели часове, а сетне се появяваше за обяд или вечерта, след края на работния ден, сякаш нищо не се е случило. Но винаги измисляше такива чудесни оправдания и мъркаше толкова нежно, че беше невъзможно да не повярваш в добрите ѝ намерения. Старият Бенджамин, магарето, изглеждаше почти непроменен от Бунта насам. Той все така бавно и упорито вършеше работата си, както бе правил и по времето на Джоунс, без да кръшка, но и без да иска допълнителни задачи. Не изразяваше никакво мнение по въпроса за Бунта и последствията от него. Ако го питаха не е ли по-щастлив сега, когато Джоунс го няма, той казваше само: „Магаретата живеят дълго. Никой от вас не е виждал умряло магаре“, и останалите трябваше да се задоволят с този загадъчен отговор.

В неделя не се работеше. Закуската беше един час по-късно от обикновено, а сетне имаше една церемония, която се провеждаше неизменно, седмица след седмица. Първо се вдигаше знамето. Объл беше намерил някаква стара зелена покривка на мисис Джоунс и върху нея с бяла боя беше нарисувал копито и рог. И всяка неделна сутрин тази покривка се вдигаше на пилоната в градината пред господарската къща. Объл обясни, че зеленото знаме символизира зелените поля на Англия, а копитото и рогът — бъдещата Република на животните, която ще се възцари, щом човешката раса окончателно бъде свалена от власт. След вдигане на знамето всички животни се отправяха към големия обор за общо заседание, известно като Събранието. Тук се планираше работата за следващата седмица, правеха се различни предложения, които се обсъждаха. Предложенията внасяха винаги прасетата. Другите животни знаеха как да гласуват, но никога не можеха сами да измислят нещичко. Объл и Наполеон безспорно бяха най-активни при обсъжданията. Но останалите забелязаха, че те двамата вечно имат разногласия: каквото и предложение да дадеше единият от тях, другият със сигурност щеше да бъде против. Дори когато се реши да направят малко ограждение зад овощната градина, нещо като почивен дом за животните, които вече са негодни да работят (на това никой не можеше да възрази), последваха бурни дебати каква да бъде пенсионната възраст на отделните видове животни. Събранието неизменно завършваше с песента „Добитък английски“, а следобедът се предоставяше за почивка.

Прасетата бяха определили сайванта за своя главна квартира. Вечер там изучаваха ковачество, дърводелство и други по-необходими занаяти по разни книги, които бяха донесли от господарската къща. Объл пое и задачата да организира останалите животни в тъй наречените Животински комитети. В тази си дейност беше неуморим. Сформира за кокошките Комитет за производство на яйца, за кравите — Съюз на чистите опашки, Комитет по превъзпитанието на дивите другари (целта на последния беше да се опитомят плъховете и зайците), Движение за по-бяла вълна, където членуваха овцете, и тям подобни дружества, а също и курсове по ограмотяване. Общо взето, тези мероприятия се провалиха. Например опитът да се опитомят дивите животни почти веднага пропадна. Те продължиха да се държат както преди, а ако бяха щедри с тях, просто се възползуваха от това.

Котката постъпи в Комитета по превъзпитанието и няколко дни активно участвува в него. Един ден я видяха да седи на покрива и да говори на пет-шест врабчета, кацнали на безопасно разстояние. Разправяше им, че сега всички животни са другари и че всяко врабче може да дойде и да кацне на лапата ѝ; но врабчетата не смееха да приближат.

Ала курсовете по ограмотяване имаха голям успех. До есента почти всички животни от фермата бяха повече или по-малко грамотни.

Що се отнася до прасетата, те вече четяха и пишеха без грешка. Кучетата се научиха да четат доста добре, но освен Седемте заповеди друга литература не ги интересуваше. Козата Мюриъл четеше малко по-сносно от кучетата и понякога вечер запознаваше останалите със статии от съдраните вестници, които бе намерила на сметището. Бенджамин четеше не по-зле от прасетата, но никога не проявяваше способностите си. Казваше, че доколкото му било известно, нямало нищо, което си струва да се прочете. Люсерна научи цялата азбука, но не можеше да слива сричките. Оувес стигна само до буквата Г. Изписваше в праха А, Б, В, Г с огромното си копито, а после спираше и се вторачваше в буквите с изопнати назад уши, тръсваше от време на време гривата си и с все сили се напъваше да си спомни следващите букви, но така и не успяваше. Наистина на няколко пъти се постара да научи Д, Е, Ж и З, ала докато ги усвои, се оказа, че е забравил А, Б, В и Г. Накрая реши да се задоволи с първите четири букви и ги пишеше по веднъж-дваж на ден, за да освежава паметта си. Моли отказваше да учи всякакви букви освен онези, които влизаха в името ѝ. Оформяше ги прегледно от счупени клонки, сетне ги украсяваше с по едно-две цветчета и ги обикаляше, за да им се любува.

Никое друго животно във фермата не научи нещо повече от буквата А. Установи се също така, че по-глупавите животни, като овцете, кокошките и патиците, не са в състояние да наизустят Седемте заповеди. След продължителен размисъл Объл заяви, че те всъщност могат да се сведат до една-единствена максима, а именно: „Четири крака — да, два крака — не!“ Той каза, че в това се състоял основният принцип на анимализма. Който го схванел правилно, щял да се предпази от човешко влияние. Отначало птиците възразяваха, защото си мислеха, че те също имат само два крака, но Объл им доказа, че не е така.

— Крилото на птицата, другари — рече той, — е двигателен, а не манипулационен орган. Следователно трябва да го смятаме за крак. Отличителният белег на Човека е ръката — инструментът, с който върши всичките си злини.

Птиците не разбраха, сложните думи на Объл, но приеха обяснението му и всички по-простички животни се захванаха да учат новия принцип наизуст. Върху голата стена на обора над Седемте заповеди с по-големи букви беше написано: ЧЕТИРИ КРАКА — ДА, ДВА КРАКА — НЕ! Щом веднъж го наизустиха, овцете много харесаха този принцип и често, както си лежаха в полето, почваха дружно да бляят: „Четири крака — да, два крака — не! Четири крака — да, два крака — не!“, и продължаваха с часове, без да им омръзне.

Наполеон не прояви интерес към комитетите на Объл. Заявяваше, че възпитанието на младите е по-важно от всичко, което би могло да се направи за възрастните. Случи се така, че Джеси и Далия се окучиха скоро след прибирането на сеното и имаха общо девет здрави кутренца. Веднага щом се отбиха, Наполеон ги взе от майките им и заяви, че той ще отговаря за тяхното възпитание. Качи ги в един плевник, до който се стигаше само със стълба от хамбара; държеше ги там в пълна изолация и останалите животни от фермата скоро забравиха за съществуването им.

Загадката около изчезването на млякото не след дълго се изясни. Всеки ден го сипвали в триците на прасетата. Сега зрееха ранните ябълки и тревата в овощната градина пъстрееше от нападали плодове. Животните бяха приели за нещо естествено, че ще си ги делят поравно; но един ден бе издадена заповед всички нападали ябълки да се съберат и занесат на прасетата под сайванта. Тогава някои животни изразиха недоволство, но напразно. Всички прасета бяха напълно единодушни по този въпрос, дори Объл и Наполеон. Изпратиха Квик да даде нужното обяснение на останалите.

— Другари! — викна той. — Надявам се, не мислите, че ние, прасетата, прибягваме егоистично до тази мярка, за да се облагодетелствуваме. Всъщност мнозина от нас не обичат ябълки и мляко. Аз самият не ги понасям. Като ги ядем, единствената ни цел е да запазим силите си. Млякото и ябълките съдържат вещества (и това е доказано от Науката, другари), които са абсолютно необходими за здравето на прасетата. А ние сме умствени работници. Цялото

управление и организация на тази ферма зависят от нас. Ден и нощ бдим за вашето благополучие. И именно заради вас прием това мляко и ядем тези ябълки. Знаете ли какво ще стане, ако ние, прасетата, не съумеем да изпълним дълга си? Джоунс ще се върне! Да, Джоунс ще се върне! Нали, другари — провикна се Квик почти умолително, като подскачаше наляво-надясно и въртеше опашка, — нали никой от вас не иска Джоунс да се върне?

Ако имаше нещо, в което животните да са напълно сигурни, то беше, че не искат Джоунс да се върне. Щом им представиха работите в такава светлина, те вече нямаха какво да възразят. Съвсем ясно бе колко е важно прасетата да си съхранят здравето. Затова без всякакви спорове се съгласиха, че млякото и обрулените от вятъра плодове, а също и реколтата от зрели ябълки ще се пазят само за прасетата.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

До края на лятото вестта за онова, което се случи във Фермата на животните, се разнесе из половината стопанства в страната. Объл и Наполеон всеки ден изпращаха ята гълъби с поръчение да общуват с животните от съседните ферми, да им разказват за Бунта и да ги учат мелодията на „Добитък английски“.

По-голямата част от това време мистър Джоунс бе прекарал в общия салон на кръчмата „Червеният лъв“ в Уилингдън, оплаквайки се на всеки, склонен да го слуша, от чудовищната несправедливост, която изтърпял, когато презреният му добитък го изгонил от собствените му земи. Другите фермери, общо взето, му съчувстваха, но отначало не му помогнаха много. В душата си всеки от тях тайно се питаше не би ли могъл някак да извлече полза от нещастieto на Джоунс. За късмет собствениците на двете съседни стопанства непрекъснато бяха в лоши отношения. Едното от тях, което се казваше Мечи лес, беше обширно, запуснато, старовремско имение, почти цялото обрасло с гори; всичките му пасища бяха излинали, а живите плетове — изпокършени, занемарени. Собственикът му, мистър Пилкингтън, беше небрежен фермер любител, който — според сезона — прекарваше по-голямата част от времето си в лов или риболов. Другото стопанство, което се наричаше Лиси рид, бе по-малко и по-добре гледано. Собственикът му беше хитър и свадлив човек, който вечно се съдеше с някого. Казваше се мистър Фредерик и с него мъчно се излизаше наглава. Двамата толкова много се мразеха, че трудно щяха да се споразумеят дори за да защитят своите общи интереси.

Тъй или иначе, те здравата се изплашиха от Бунта във Фермата на животните и искаха на всяка цена да попречат на добитъка си да научи повече за него. Отначало уж се надсмиваха над тази история — било невъзможно животните сами да управляват стопанство. Цялата работа ще трае две седмици, отсичаха те. Разпространяваха слухове, че животните от Старото имение (те упорито продължаваха да наричат така фермата и не можеха да понесат новото ѝ име) постоянно се

биели помежду си и масово измирали от глад. След време, когато стана ясно, че не са измрели от глад, Фредерик и Пилкингтън запяха друга песен и заговориха за страхотиите, които се случвали във фермата. Животните там се превърнали в канибали, изтезавали се едни други с нажежени подкови, а женските им били общи. Ето докъде стигнали, като се опълчили срещу законите на природата, заявяваха Фредерик и Пилкингтън.

Но на тези приказки не се вярваше изцяло. Носеха се и разни други слухове — къде разкрасени, къде доизмислени — за някаква ферма-чудо, където хората са прогонени и животните се управляват сами, и през тази година в околността се надигна вълна на непокорство. Биволите, досега винаги кротки, неочаквано бяха подивели, овцете събаряха огражденията и съсипваха детелината, кравите прекатурваха ведрата с мляко, конете отказваха да прескачат препятствията и изтърсваха ездачите си от другата им страна. На всичко отгоре мелодията и дори думите на „Добитък английски“ се знаеха навред. Бяха се разпространили с удивителна бързина. Щом чуеха песента, хората едва сдържаха яда си, макар да се преструваха, че я смятат за глупава. Не разбирали как дори животните могат да стигнат дотам, че да пеят такива жалки нелепости. Хванеха ли някое животно да си я тананика, тутакси го налагаха с камшик или тояга. И въпреки всичко не бяха в състояние да заглушат песента. Косовете я подсвиркваха сред плетищата, гълъбите я гукаха в клоните на брястовете, тя ехтеше сред грохота в ковачниците и ударите на черковните камбани. И когато човеците се заслушваха в нея, тайно потръпваха, сякаш чуваха предсказание за бъдещата си съдба.

В началото на октомври, когато зърното беше ожънато и прибрано, а част от него и овършано, цяло ято гълъби връхлетяха като вихър и силно възбудени накацах в двора на фермата. Джоунс и хората му заедно с още няколко мъже от Мечи лес и Лиси рид били влезли през портата с петте резета и идвали по коларския път, който водел към фермата. Всички носели тояги освен Джоунс, който вървял напред с пушка в ръка. Явно били решили да си възвърнат владенията.

Това отдавна се очакваше и животните бяха в бойна готовност. Объл беше изучил една стара книга за походите на Юлий Цезар, която бе намерил в господарската къща, и отговаряше за отбранителните

действия. Той бързо издаде нужните заповеди и след няколко минути всяко животно бе на поста си.

Когато хората се приближиха до стопанските сгради, Объл нанесе първия си удар. Всичките гълъби, на брой трийсет и пет, се разлетяха над главите на мъжете и хубаво ги оцвяха; докато мъжете се окопитят, гъските, скрити зад плетището, се втурнаха стремително и ожесточено ги закълваха по прасците. Но това бе само една кратка схватка, предназначена да създаде временно объркване; после хората лесно прогониха гъските с тоягите си. Тогава животните атакуваха за втори път. Мюриъл, Бенджамин и всички овце, предвождани от Объл, се втурнаха напред и взеха да мушкат хората отвсякъде, а Бенджамин се обърна и ги зарита с малките си копита. Но онези, с тоягите и подкованите си ботуши, отново се оказаха по-силни. Изведнъж, чули квиченето на Объл, който даде сигнал за отстъпление, всички животни се обърнаха и избягаха през портичката към двора.

Хората нададоха победоносен вик. Мислеха си, че са принудили враговете да побягнат, и се спуснаха подире им. Ала Объл именно това бе целил. Веднага щом те се озоваха по средата на двора, трите коня, трите крави и останалите прасета, които чакаха в засада зад вратата на обора, неочаквано ги нападнаха в гръб и им отсякоха пътя. Сега Объл даде сигнал за нападение. Той самият се втурна право към Джоунс. Джоунс го видя, че се приближава, вдигна пушката и стреля. Сачмите оставиха кървави следи по гърба на Объл, а една овца падна мъртва. Без да спре нито за миг, Объл с цялата си тежест врхлетя върху краката на Джоунс. Запрати го на торището и пушката изхвъркна от ръцете му. Но най-ужасяващата гледка беше Оувес, изправен на задните си крака и размахал огромните си подковани копита като див жребец. Първият му удар се стовари върху главата на един коняр от Мечи лес и го просна безжизнен в калта. Като го видяха, някои от мъжете захвърлиха тоягите и се опитаха да избягат. Обзе ги панически страх; след миг животните дружно ги погнаха из двора. Мушкаха ги с рога, ритяха, хапеха, тъпчеха. Всяко животно от фермата си отмъщаваше както можеше. Дори котката най-неочаквано скочи от покрива на раменете на един кравар и впи нокти във врата му, при което той изрева от болка. Веднага щом изходът се освободи, хората се зарадваха, че ще се измъкнат от двора, и презглава хукнаха към шосето. И така, само пет минути след нахлуването си във фермата, те

отстъпваха позорно по същия път, по който бяха дошли, а цяло ято гъски съскаха подире им и непрекъснато ги кълвяха по прасците.

Всички мъже успяха да избягат освен един. Насред двора Оувес побутваше с копито конярчето, което лежеше ничком в калта, и се опитваше да го обърне по гръб. Момчето не помръдваше.

— Мъртъв е — рече печално Оувес. — А не съм искал да го убивам. Забравих, че имам железни подкови. Кой ще ми повярва, че не съм го сторил нарочно?

— Без да се размекваме, другарю! — кресна Объл, от чиито рани още капеше кръв. — Войната си е война. Само мъртвият човек е добър човек.

— Не ща да отнемам живот, пък бил той и човешки — повтори Оувес, а очите му бяха пълни със сълзи.

— Къде е Моли? — провикна се някой.

Моли наистина я нямаше. Отначало всички много се разтревожиха; изплашиха се, че хората може нещо да са я наранили или дори да са я отвели със себе си. Но накрая я намериха скрита в обора, заровила глава сред сеното в яслите. Беше избягала още при първия изстрел на пушката. А когато животните се върнаха от издирването, стана ясно, че конярчето, което всъщност беше само зашеметено, се е съвзело и е офейкало.

Крайно възбудени, животните отново се събраха и всяко заразказва подвизите си в битката, крещейки колкото му глас държи. Веднага се състоя импровизирано чествуване на победата. Вдигнаха знамето и изпяха много пъти „Добитък английски“, а после устроиха тържествено погребение на убитата овца и посадиха на гроба ѝ глог. Объл държа кратка реч, в която подчерта необходимостта всички животни да са готови да умрат за своята ферма, ако това се наложи.

Единодушно решиха да се учреди военно отличие „Животно герой“ — първа степен, с което Объл и Оувес бяха удостоени начаса. То представляваше пиринчен медал (всъщност това бяха няколко стари украшения за ремъци, намерени под сайванта), който трябваше да се носи в неделя и по празници. Решиха да има и „Животно герой“ — втора степен, присъден посмъртно на убитата овца.

Последваха бурни спорове как да нарекат битката. Накрая я кръстиха Битката при обора, тъй като оттам бяха нападнали хората из засада. Откриха пушката на мистър Джоунс в калта, а всички знаеха,

че в господарската къща има складирани патрони. Решиха в подножието на пилоната със знамето да изправят пушката като същински топ и да стрелят с нея два пъти в годината — веднъж на дванайсети октомври, датата на Битката при обора, и втори път на Еньовден, когато бе избухнал Бунтът.

ПЕТА ГЛАВА

С приближаването на зимата Моли ставаше все по-недисциплинирана. Всяка сутрин закъсняваше за работа и се извиняваше с това, че се е успала; оплакваше се от някакви необясними болки, макар че имаше чудесен апетит. При всеки удобен повод бягаше от работа и отиваше на водопоя, където стоеше и глуповато се взираше в собственото си отражение. Но се носеха и слухове за по-сериозни провинения. Един ден, когато Моли се разхождаше безгрижно из двора, размахваше дългата си опашка и дъвчеше стръкчета сено, Люсерна я привика настрана.

— Моли — започна тя, — трябва да си поговорим за нещо много важно. Сутринта те видях как надничаш през оградата, която разделя нашата ферма от Мечи лес. Един от работниците на мистър Пилкингтън стоеше от другата страна. И той... бях много далече, но съм почти сигурна в това, което видях, той ти говореше, а ти му позволяваше да те гали по муцуната. Какво означава това. Моли?

— Не ме е галил! Не съм му позволявала! Не е вярно! — извика Моли и взе да подскача и да рие земята с копито.

— Моли! Погледни ме в очите! Даваш ли ми честната си дума, че този мъж не те галеше по муцуната?

— Не е вярно! — повтори Моли, но не можа да погледне Люсерна в очите и след миг побягна и се изгуби в полето.

На Люсерна ѝ хрумна нещо. Без да казва на останалите, тя отиде при яслата на Моли и разрови с копито сламата пред нея. Там бяха скрити няколко бучки захар и връзки панделки в различни цветове.

След три дни Моли изчезна. В продължение на няколко седмици никой не знаеше къде се намира, а сетне гълъбите докладваха, че са я видели в другия край на Уилингдън. Била впрегната в гиздава двуколка, боядисана в червено и черно, която стояла пред една кръчма. Някакъв червендалест дебелак с карирани панталони и гети я галел по муцуната и ѝ давал захарчета. Козината ѝ била току-що тимарена, а през челото си носела алена панделка. Изглеждаше доволна, тъй рекоха

гълъбите. От този миг насетне никое животно не спомена името на Моли.

През януари хвана лют студ. Земята се скова и на полето не можеше да се работи. В големия обор се провеждаха много събрания; прасетата бяха твърде заети — планираха задачите за предстоящия сезон. Прие се, че те (като безспорно по-умни от другите животни) ще решават всички въпроси, свързани със стопанската политика, макар че решенията им трябваше да бъдат утвърждавани от мнозинството. Това споразумение щеше да важи с пълна сила, ако не бяха пререканията между Объл и Наполеон. Двамата бяха на противоположно мнение по всеки въпрос, който позволяваше разногласие. Ако единият от тях предложеше да се засее по-голяма площ с ечемик, другият веднага искаше по-голяма площ с овес и ако единият кажеше, че еди-коя си нива е много подходяща за зеле, другият заявяваше, че става само за кореноплодни. Всеки си имаше поддръжници и се водеха ожесточени спорове. На събранията Объл често печелеше мнозинство с блестящите си речи, но Наполеон по-хитро си осигуряваше подкрепа през другото време. Особено голям успех имаше той сред овцете. Напоследък те бяха взели кога трябва и кога не трябва да бляят: „Четири крака — да, два крака — не!“, и нерядко прекъсваха работата на Събранието. Забелязано беше, че обикновено почват да вресят: „Четири крака — да, два крака — не!“, в най-важните моменти от речите на Объл. Той бе изучил внимателно няколко стари броя на „Земеделец и скотовъдец“, които беше намерил в господарската къща, и бе пълен с идеи за подобрения и нововъведения. Говореше научно за напоителни канали, силаж и фосфатен тор и беше разработил сложна система, според която животните трябваше да изхвърлят тора си направо на полето, всеки ден на различно място, за да си спестят труда по превозването. Наполеон не предлагаше собствени проекти, но тихичко разправяше, че и от Обълвите няма да излезе нищо, и изглежда, чакаше да удари неговият час. Ала от всичките им спорове най-ожесточен беше този за вятърната мелница.

Насред обширното пасище, недалеч от стопанските сгради, се издигаше една могила, която беше най-високата точка във фермата. След като огледа земите. Объл заяви, че това е най-подходящото място за вятърна мелница, с чиято помощ да се задвижи динамо и фермата да има електричество. То щеше да осветява оборите и да ги отоплява през

зимата, щеше да захранва циркуляр, сламорезачка, цвеклорезачка и електрическа доилка. Животните не бяха и чували за подобни неща (фермата не беше модернизирана и разполагаше само с най-примитивни сечива) и слушаха изумени, когато Объл им описваше разни фантастични машини, които щели да вършат работата вместо тях, а те да си пасат на воля из полето или да се развиват умствено с четене и разговор.

След няколко седмици плановете на Объл бяха окончателно разработени. Техническите подробности бяха взети главно от три книги, принадлежали някога на мистър Джоунс — „Хиляда полезни съвета за домакинството“, „Как да зидаме сами“ и „Електротехника за начинаещи“. Объл използваше за кабинет една барака, която някога бе служила за инкубатор и имаше гладък дъсчен под, удобен за чертане. Там той се уединяваше с часове. Затиснал с камъни разтворените си книги и втъкнал парче тебешир в копитото си, той се движеше бързо напред-назад, теглеше линия след линия и сегиз-тогиз квичеше от възбуда. Постепенно чертежите се превърнаха в сложна плетеница от лостове и зъбчати колела, която заемаше повече от половината под; за останалите животни тези чертежи бяха напълно неразбираеми, но много внушителни. Поне веднъж дневно всички идваха да погледнат творенията на Объл. Дори кокошките и патиците идваха и се стараеха да не стъпват по тебеширените черти. Само Наполеон стоеше настрана. Още от началото той се беше обявил против мелницата. Но един ден пристигна неочаквано да разгледа плановете. Обиколи навъсено бараката, внимателно се взря във всеки детайл от чертежите, подуши ги веднъж-дваж, сетне известно време ги съзерцава с крайчеца на окото си; после ненадейно вдигна крак, препика ги и излезе, без да продума.

По въпроса за мелницата животните от фермата се бяха разделили на два лагера. Объл не отричаше, че няма да е лесно да я построят. Трябваше да се вадят камъни от кариерата и да се издигнат стените, след това да се направят крилата, а накрая щеше да има нужда от динамо и кабели. (Объл не изясняваше откъде ще си доставят последните.) Но той твърдеше, че всичко може да се свърши за една година. А сетне, заявяваше Объл, животните ще си спестят толкова много труд, че ще се налага да работят само три дни от седмицата. От друга страна, Наполеон доказваше, че в момента неотложната

необходимост е да се увеличи производството на храна, и уверяваше, че ако си губят времето за вятърната мелница, всички ще измрат от глад. Животните се разделиха на две фракции, сплотени под лозунгите „Гласувайте за Объл и за тридневна работна седмица!“ и „Гласувайте за Наполеон и за пълни ясли!“. Бенджамин беше единственото животно, което не се присъедини към никоя от фракциите. Не вярваше нито че храната ще стане по-изобилна, нито че вятърната мелница ще спестява труд. С мелница или без мелница, казваше той, животът ще си върви както винаги си е вървял — сиреч зле.

Освен споровете за вятърната мелница животните имаха да решават въпроса за отбраната на фермата. Всички ясно съзнаваха, че макар да са победили хората в Битката при обора, онези могат да направят втори, по-решителен опит да си възвърнат фермата и да възстановят правата на мистър Джоунс. И имаха още по-голямо основание да го направят, защото новината за поражението им се беше разнесла из околността и животните от съседните ферми бяха станали по-неспокойни отвсякога. Както обикновено, Объл и Наполеон имаха разногласия. Според Наполеон животните трябваше да се снабдят с огнестрелно оръжие и да се научат да го използват. Според Объл те трябваше да изпращат все повече и повече гълъби и да подтикват към бунт животните от другите ферми. Първият твърдеше, че ако не могат да се защитават, неизбежно ще ги разгромят, а вторият уверяваше, че ако навсякъде избухнат бунтове, изобщо няма да е нужно да се защитават. Животните изслушваха Наполеон, а после Объл и не бяха в състояние да решат кой е прав; всъщност винаги бяха съгласни с този, който говореше в момента.

Най-сетне дойде денят, когато планове на Объл бяха завършени. Следващата неделя на Събранието щеше да се гласува дали да се започне работа по вятърната мелница. Щом всички животни отидоха в големия обор, Объл стана и изложи доводите си в подкрепа на строежа на мелницата, макар че овцете от време на време го прекъсваха с блеенето си. После стана Наполеон, за да възрази. Той съвсем спокойно заяви, че мелницата е една глупост и неговият съвет е никой да не гласува за нея, след което бързо седна на мястото си; беше говорил само трийсет секунди и изглеждаше безразличен към ефекта, произведен от думите му. Тогава Объл скочи и надвиквайки овцете, които пак бяха почнали да бляят, излезе със страстен призив в защита

на мелницата. Досега симпатиите на животните се разделяха поравно между двамата, но след миг красноречието на Объл ги спечели за каузата му. С пламенни слова той обрисова каква би могла да бъде Фермата на животните, когато те се отърват от черния труд. Сега въображението му летеше много по-далеч от сламорезачките и ряпокълцачките. Електричеството, рече той, можело да задвижи вършачки, плугове, брани, валяци, жътварки и сноповръзвачки и освен това да снабди всяка сграда в двора със светлина, топла и студена вода и отопление. До края на изказването му вече нямаше никакво съмнение как ще протече гласуването. Но точно в този миг Наполеон се изправи и хвърляйки един особен кос поглед към Объл, нададе такъв пронизителен квик, какъвто никой не го бе чувал да надава преди.

В отговор навън се разнесе ужасен лай и девет огромни кучета с нашийници, украсени с пиринчени гвоздеи, нахълтаха стремглаво в хамбара. Хвърлиха се право към Объл, който скочи от мястото си тъкмо навреме, за да избегне раззинатите им челюсти. След миг бе вече вън, а те го преследваха. Силно изумени и уплашени, за да коментират, животните се блъскаха да минат през портата и да наблюдават гонитбата. Объл прекосяваше обширното пасище, което стигаше до пътя. Бягаше така, както само прасе може да бяга, но кучетата бяха по петите му. Неочаквано се подхлъзна и отстрани изглеждаше сигурно, че ще го настигнат. После пак се изправи и затича по-бързо от всякога, сетне кучетата отново го догониха. Едно от тях едва не захапа опашката му, но Объл с навременен мах я спаси. След това се засили и само с няколко сантиметра преднина се мушна през една дупка в оградата и повече не се видя.

Занемели и ужасени, животните боязливо се върнаха в хамбара. След миг и кучетата нахълтаха с големи скокове. Отначало никой не можеше да си представи откъде се бяха взели те, но загадката скоро се разреши: това бяха кутренцата, които Наполеон беше отделил от майките им и отгледал в уединение. Макар че бяха още съвсем млади, те бяха огромни и изглеждаха свирепи като вълци. Наобиколиха Наполеон. Животните забелязаха, че те въртят опашки пред него също както навремето другите кучета в присъствието на мистър Джоунс.

Следван неотлъчно от охраната си, Наполеон се качи на издигнатата част от пода, където преди бе стоял Майора, и подхвана

речта си. Той обяви, че отсега нататък събранията в неделя сутрин няма да се състоят. Каза, че били ненужни и само губели времето им. В бъдеще всички въпроси, свързани с обработването на фермата, щели да се решават от специална комисия, състояща се от прасета и председателствувана от него. Тя щяла да заседава тайно и после да съобщава решенията си на останалите. Животните пак щели да се събират в неделя сутрин да вдигат знамето, да изпеят „Добитък английски“ и да получат нареждания за през седмицата; но вече нямало да има разисквания.

Въпреки стреса, който бяха изживели при изгонването на Объл, това съобщение поразтревожи животните. Някои от тях щяха да възразят, ако можеха да намерят точните аргументи. Дори Оувес бе смъртно обезпокоен. Прибра уши назад, тръсна няколко пъти гривата на челото си и сериозно се помъчи да подреди мислите си; но накрая не успя да измъдри какво да каже. Ала някои от прасетата бяха по-склонни към словесност. Четири млади шопарчета на първия ред пронизително изквичаха в знак на неодобрение, дружно скочиха на крака и заговориха едно през друго. Но кучетата, наобиколили Наполеон, неочаквано почнаха да ръмжат заплашително, та шопарчетата млъкнаха и отново седнаха на местата си. Тогава овцете гръмко заблеяха: „Четири крака — да, два крака — не!“, и продължиха почти четвърт час, с което сложиха край на всеки опит за разисквания.

Сетне изпратиха Квик да обиколи фермата и да обясни новите разпоредби на останалите животни.

— Другари — започна той, — вярвам, че всяко четириного оценява жертвата, която другарят Наполеон направи, поемайки върху плещите си този допълнителен труд. Не мислете, другари, че е приятно да ръководиш. Напротив, това е тежка и сериозна отговорност. Никой не е по-твърдо убеден от другаря Наполеон, че всички животни са равни. Той би бил много щастлив да ви остави сами да вземате решения. Но понякога, другари, може да вземете неправилно решение и тогава какво ще стане с нас? Представете си, че бяхте решили да подкрепите Объл с неговите измишльотини за вятърна мелница — Объл, който, както всички вече знаем, не беше по стока от един престъпник.

— Той се би храбро в Битката при обора — обади се някой.

— Само храброст не стига — отвърна Квик. — Верността и послушанието са по-важни. А колкото до Битката при обора, смятам, ще дойде време, когато ще разберем, че неговата заслуга за изхода ѝ е силно преувеличена. Дисциплина, другари, желязна дисциплина! Такъв е призивът днес. Една погрешна стъпка, и враговете ще се нахвърлят върху нас. А вие, другари, нали не искате Джоунс да се върне?

И този довод отново се оказа необорим. Животните, разбира се, не искаха Джоунс; ако съществуваше вероятност разискванията в неделя сутрин да го върнат обратно, значи трябваше да ги спрат. Оувес, който сега имаше време да премисли нещата, изрази общото настроение с думите: „Щом другарят Наполеон го казва, сигурно е така.“ И от този момент към личния си девиз: „Ще работя още по-усилено!“, добави максимата: „Наполеон винаги е прав!“

Скоро времето се оправи и започна пролетната оран. Бараката, където Объл бе чертал плановете си за мелницата, беше заключена и животните решиха, че чертежите на пода са изтрети. Всяка неделна утрин в десет часа те се събираха в големия обор, за да получат нареждания за работата през седмицата. Черепът на стария Майор, вече съвсем оголен, беше изровен от овощната градина и сложен на един пън до пушката, в подножието на пилона със знамето. След вдигането на знамето и преди да влязат в хамбара, животните трябваше да минат едно подир друго покрай черепа в знак на почит. Сега вече не седяха всички заедно, както правеха по-рано. Наполеон, Квик и още едно прасе на име Фъстъкс, което притежаваше забележителния дар да съчинява песни и стихове, седяха отпред на трибуната, двете млади прасета се нареждаха в полукръг около тях, а останалите прасета се настаняваха отзад. Другите животни седяха насреща им в централната част на обора. Наполеон строго и стегнато прочиташе разпорежданията за през седмицата и след като изпееха веднъж „Добитък английски“, животните се разотиваха.

На третата седмица от изгонването на Объл те, леко изненадани, чуха Наполеон да обявява, че мелницата все пак ще се построи. Той изобщо не обясни защо е променил решението си, а само предупреди животните, че тази допълнителна задача изисква много усилена работа; дори можело да се наложи да намали дажбите им. Обаче плановете били вече готови до последната подробност. Специална

комисия от прасета работела върху тях през изминалите три седмици. Очакваше се строежът на мелницата заедно с разните други подобрения да продължи две години.

Същата вечер Квик обясни насаме на останалите животни, че в действителност Наполеон никога не е бил против вятърната мелница. Тъкмо обратното, именно той подкрепил идеята в началото, а планът, който Объл начертал на пода на бараката инкубатор, всъщност бил откраднат от папките на Наполеон. Фактически мелницата била измислена от Наполеон. Някой попита защо тогава толкова остро възразявал срещу строежа ѝ. Сега Квик стана много потаен. Това било хитрост от страна на другаря Наполеон, рече той. Престорил се, че е против вятърната мелница само за да изиграе Объл и да се отърве от него, защото онзи бил тъмна личност и влияел зле на околните. Сега, когато бил отстранен, планът можел да се осъществи без неговото вмешателство. Това, каза Квик, се наричало тактика. Той няколко пъти повтори: „Тактика, другари, тактика!“, подскачайки и размахвайки опашка с весел смях. Животните не бяха съвсем наясно какво значи тази дума, но Квик говореше тъй убедително, а трите кучета, които го придружаваха, ръмжаха тъй заплашително, че те приеха обяснението му без повече въпроси.

ШЕСТА ГЛАВА

Цяла година животните се трепаха като роби. Но бяха щастливи с труда си; не жалеха сили и работеха жертвоготовно, защото добре съзнаваха, че всичко, което правят, е за самите тях и за себеподобните им, които ще ги наследят, а не за банда лениви и крадливи човеци.

През пролетта и лятото те се трудеха по шейсет часа седмично, а през август Наполеон обяви, че ще се работи и в неделя следобед. Този труд се даваше съвсем доброволно, но ако някое животно не се явеше, дажбите му се намаляваха наполовина. Ала дори и така, решиха, че се налага да оставят някои задачи изпълнени. Реколтата не беше така богата, както предишната година и две ниви, които трябваше да бъдат засадени с кореноплодни в началото на лятото, не бяха засадени, защото не смогнаха да изорат навреме. Не бе трудно да се предвиди, че настъпващата зима ще е доста тежка.

Вятърната мелница създаде неочаквани трудности. Във фермата имаше хубава варовикова кариера, а в една от бараките намериха много пясък и цимент, тъй че всички материали за строежа бяха налице. Но отначало животните не можеха да измислят как да разбият камъните на парчета с подходящи размери. Изглежда, нямаше друг начин освен с кирки и лостове, с които никое животно не умееше да си служи, защото никое животно не бе в състояние да стои дълго на задните си крака. Чак след неколкоседмични безплодни усилия някой се сети за правилното разрешение, а именно да се използва силата на земното притегляне. Огромни каменни блокове, прекалено големи, за да вършат работа в този си вид, бяха разпръснати по дъното на кариерата. Животните ги овързваха с въжета, а после всички заедно — крави, коне, овце и всеки, който бе способен да държи въже (понякога, в критични мигове, дори прасетата се притичваха на помощ), — мъчително бавно ги изтегляха нагоре по склона до върха над кариерата, откъдето ги бутаха долу, за да се разбият на парчета. Пренасянето на вече натрошените камъни беше сравнително лесно. Конете мъкнеха по много наведнъж, овцете влачеха отделни парчета,

дори Мюриъл и Бенджамин се впрегнаха в една стара двуколка и дадоха своя принос за делото. До края на лятото натрупаха достатъчно камъни и под ръководството на прасетата се заеха да строят.

Но работата вървеше бавно и мъчително. Често изтеглянето на един-единствен блок нагоре по склона им струваше целодневни усилия, а понякога, след като се търкулнеше надолу, оставаше неразтрошен. Нищо нямаше да постигнат без Оувес, чиято сила, изглежда, бе равна на силата на всички други животни, взети заедно. Ако камъкът се плъзнеше надолу и животните надаваха отчаян вик, като ги повлечеше към дъното на кариерата, винаги Оувес се напрягаше, опъваше въжето и го спираше. Всички се възхищаваха, когато гледаха как бързи по склона педя подир педя, как се задъхва, а върховете на копитата му се забиват в земята и огромните му хълбоци се обливат в пот. От време на време Люсерна го предупреждаваше да внимава да не се преумори, но той не я слушаше. Двата девиза: „Ще работя още по-усилено!“ и „Наполеон винаги е прав!“, изглежда, му даваха задоволителен отговор на всички въпроси. Беше се уговорил с петлето сутрин да го буди не половин час, а четирийсет и пет минути по-рано. А в свободните си мигове, които вече съвсем не бяха много, отиваше сам на кариерата, събираше натрошени камъни и без ничия помощ ги пренасяше до мястото на строежа.

Това лято животните не бяха зле материално, макар че работата им бе доста тежка. Ако нямаша повече храна, отколкото по времето на Джоунс, то поне нямаша и по-малко. Преимуществото, че трябваше да изхранват само себе си, а не бяха длъжни да издържат и пет разточителни човешки същества, бе тъй голямо, че бяха нужни много несполуки, за да натежат пред него. А и в редица отношения организацията на работата при животните бе по-ефективна и пестеше труд. Например дейности като плевенето се извършваха с усърдие, непознато на човешкия род. И освен това, понеже никое животно вече не крадеше, не беше нужно да се издига ограда между пасището и орната земя, което икономисваше много труд по поддържането на плетове и вратнички. Въпреки всичко, докато лятото бавно си отиваше, почнаха да се усещат разни непредвидени липси. Не достигаха пирони, газ, канап, бисквити за кучетата и желязо за конските подкови, а те не можеха да се произвеждат във фермата. След известно време щяха да дотрябват семена и изкуствен тор, различни инструменти и най-сетне

— машини за вятърната мелница. Някой не бе в състояние да си представи откъде ще се сдобият с тях.

Една неделна утрин, когато животните се събраха, за да чуят нарежданията. Наполеон обяви, че е решил да провежда нова политика. Отсега нататък Фермата на животните щеше да търгува със съседните ферми: разбира се, не с цел печалба, а просто за да се доставят някои крайно необходими суровини. Той каза, че нуждите на мелницата трябва да стоят над всичко останало. Затова се готвел да продаде една копа сено и част от житната реколта за годината, а после, ако потрѣбват още пари, щяло да се наложи да ги изкарат от продажбата на яйца, които винаги се търсели в Уилингдън. Кокошките, рече Наполеон, щели да направят доброволно тази жертва като свой извънреден принос към строежа на мелницата.

И животните отново изпитаха смътно безпокойство. Никога да нямат вземане-даване с хората, никога да не търгуват, никога да не си служат с пари — нима това не бяха едни от решенията, приети на първото Събрание след победоносното изгонване на Джоунс? Всички животни си спомняха, че са приели такива решения, или поне така им се струваше. Четирите шопарчета, които бяха протестирали, щом Наполеон забрани събранията, плахо надигнаха глас, но ужасното ръмжене на кучетата тутакси ги накара да млъкнат. Тогава, както ставаше обикновено, овцете заблѣяха: „Четири крака — да, два крака — не!“, и замазаха неловкото положение. Накрая Наполеон вдигна крак, за да въдвори тишина, и съобщи, че вече е уредил всичко. Нямало да се налага никое животно да контактува с хората, което, разбира се, било крайно нежелателно. Той смятал да поеме целия товар върху плещите си. Някой си мистър Уимпър, адвокат от Уилингдън, се съгласил да играе ролята на посредник между Фермата на животните и външния свят и щял да идва всеки понеделник сутринта да получава нареждания. Наполеон завърши изказването си с обичайния вик: „Да живее нашата ферма!“, и след като изпяха „Добитък английски“, животните бяха освободени.

Сетне Квик обиколи фермата и успокои духовете. Той увери обитателите ѝ, че никога не е вземано, нито дори предлагано решение против търговията и използването на пари. То било чиста измислица, навярно свързана в началото с лъжите, разпространявани от Объл. Някои животни все още изпитваха известни съмнения, но Квик хитро

им рече: „Сигурни ли сте, че не сте сънували, другари? Имате ли някакъв документ за такова решение? Записано ли е някъде?“ И тъй като безспорно бе истина, че нищо подобно не е записвано, животните се убедиха, че са сбъркали.

Всеки понеделник мистър Уимпър идваше във фермата, както бе уговорено. Беше дребен, хитър наглед човек с бакенбарди, адвокат с много малка клиентела, но достатъчно прозорлив, за да разбере преди другите си колеги, че Фермата на животните ще има нужда от посредник и че комисионите ще си заслужават труда. Животните с някакъв ужас гледаха как идва и си отива и винаги когато можеше, го отбягваха. Въпреки това видът на Наполеон, който, застанал на четири крака, даваше заповеди на двукракия Уимпър, събуждаше гордостта им и отчасти ги помиряваше с новата разпоредба. Отношенията им с хората вече не бяха същите както преди. Сега, когато фермата процъфтяваше, човеците съвсем не я мразеха по-малко; напротив, никога не бяха я мразили по-силно. Всички те дълбоко вярваха, че това стопанство рано или късно ще се разори и най-вече, че мелницата ще се окаже провал. Хората се срещаха по кръчмите и с разни чертежи си доказваха взаимно, че мелницата непременно ще рухне или ако все пак издържи, изобщо няма да заработи. И въпреки всичко, против волята си, бяха почнали да изпитват известно уважение към умениято, с което животните ръководеха своите работи. Показател за това беше, че сега наричаха Фермата на животните с истинското ѝ име, а не се преструваха, че се казва Старото имение. Бяха престанали да поддържат Джоунс, който бе изгубил надежда, че ще си възвърне фермата, и беше отишъл да живее в друга част на страната. До този момент Уимпър беше единствената връзка между Фермата на животните и външния свят, но непрекъснато се носеха слухове, че Наполеон се готви да подпише определена търговска спогодба или с мистър Пилкингтън от Мечи лес, или с мистър Фредерик от Лиси рид, ала както бе отбелязано, не и с двамата едновременно.

Горе-долу в този период прасетата неочаквано се преместиха в господарската къща и заживяха в нея. И животните отново си спомниха, че в началото са вземали решение против подобни действия, ала Квик пак успя да ги убеди, че не е точно така. Крайно необходимо било, рече той, прасетата, които били мозъците на фермата, да имат спокойно кътче, за да работят. Освен това на високия пост на Вожда

(защото напоследък той бе почнал да говори за Наполеон като за „Вожда“) повече подхождало да живее в къща, отколкото в обикновена кочина. Въпреки всичко някои от животните се смутиха, като чуха, че прасетата не само се хранели в кухнята и използвали гостната за почивка и развлечения, но и спели в леглата. Както обикновено Оувес отмина тези приказки с думите: „Наполеон винаги е прав!“, но Люсерна, която мислеше, че си спомня конкретно постановление срещу леглата, отиде до стената на обора и се помъчи да разчете Седемте заповеди, написани там. Като установи, че разбира само отделни букви, доведе Мюриъл.

— Мюриъл — помоли я тя, — прочети ми Четвъртата заповед. Тя не гласеше ли, че никое животно не бива да спи в легло?

С известни затруднения Мюриъл зачете буква по буква.

— Тя гласи: „Никое животно да не спи в легло с чаршафи“ — произнесе най-сетне Мюриъл.

Колкото и да е странно, Люсерна не беше запомнила, че в Четвъртата заповед става дума за чаршафи; но тъй като бе написано на стената, сигурно беше така. И Квик, който случайно минаваше в момента, придружен от две-три кучета, съумя да представи нещата в истинската им светлина.

— Значи чухте, другари — започна той, — че ние, прасетата, вече спим на леглата в господарската къща. И защо не? Нали не си мислехте, че някога е имало заповед против леглата? Леглото означава просто място за спане. Обективно погледнато, купчината слама в обора също е легло. Заповедта беше против чаршафите, които са човешко изобретение. Ние махнахме чаршафите от леглата в господарската къща и спим между одеялата. А леглата са много удобни! Но мога да ви кажа, другари, че не са по-удобни, отколкото се нуждаем при всичката тази умствена работа, с която трябва да се занимаваме днес. Няма да ни лишите от почивката, нали, другари? Не бихте искали да сме тъй уморени, че да не можем да изпълняваме задълженията си, нали? И разбира се, никой от вас не желае отново да види Джоунс, прав ли съм?

Животните веднага го увериха в последното и вече не се отвори дума за това, че прасетата спят на леглата в господарската къща. И когато след няколко дни бе съобщено, че отсега нататък прасетата ще

стават един час по-късно от другите животни, пак никой не изрази недоволство.

Наесен животните бяха уморени, но щастливи. Бяха изкарали тежка година и след продажбата на част от сеното и зърното хранителните запаси за зимата съвсем не бяха изобилни, но мелницата им се отплащаше за всичко. Вече беше построена почти до половината. След прибирането на реколтата времето се позадържа ясно и сухо и животните опъваха по-здроаво отвсякога, убедени, че си струва да бързят цял ден и да пренасят каменни блокове, ако така ще успеят да издигнат зидовете с някоя и друга педя. Оувес дори излизаше нощем и по един-два часа работеше сам на светлината на есенното пълнолуние. В свободните си мигове животните все обикаляха около недовършената мелница, възхищаваха се на яките ѝ отвесни зидове и се чудеа как изобщо са могли да построят нещо толкова внушително. Само старият Бенджамин отказваше да се възхищава от мелницата, макар както винаги да не споделяше нищо освен загадъчната си забележка, че магаретата живеят дълго.

Дойде ноември и зафучаха югозападни ветрове. Строежът трябваше да спре, защото вече беше доста влажно, за да стяга циментът. Накрая една нощ задуха така яростно, че стопанските сгради се разлюляха до основи и от покрива на хамбара бяха отнесени няколко керемиди. Кокошките се събудиха и се разкудкудякаха от ужас, защото всичките бяха сънували, че някъде в далечината гръмва пушка. На сутринта животните излязоха от обора и видяха, че пилонът със знамето е повален, а един бряст в долния край на овощната градина бе изскубнат от корен като репичка. Едва-що го бяха забелязали, и от гърлата им се изтръгна вик на отчаяние. Пред очите им се разкриваше ужасна гледка. Мелницата бе в развалини.

Животните дружно се втурнаха към нея. Наполеон, който рядко ускоряваше ход, препускаше начело. Да, пред тях лежеше плодът на всичките им усилия, изравнен със земята, а камъните, които тъй усърдно бяха трошили и пренасяли, се търкаляха наоколо. Отначало, неспособни да продумат, те стояха загледани печално в разпилените камъни. Наполеон безмълвно сновеше напред-назад и от време на време душеше земята. Опашката му се беше изправила и нервно помръдваше наляво-надясно, което при него говореше за активна умствена дейност. Изведнъж той спря, сякаш бе измислил нещо.

— Другари — рече тихо Наполеон, — знаете ли кой е виновен за това? Знаете ли кой е врагът, дето е дошъл посред нощ и е разрушил вятърната мелница? ОБЪЛ! — неочаквано ревна той с гръмовен глас. — Объл го е сторил! От чиста злоба, като е мислил да попречи на плановете ни и да си отмъсти за позорното изгонване, този предател се е промъкнал тук под прикритието на мрака и е унищожил почти едногодишния ни труд. Другари, сега на място произнасям смъртна присъда за Объл. Който успее да я изпълни, ще получи ордена „Животно герой“ — втора степен, и половин крина ябълки. А който го залови жив, ще получи цяла крина!

Животните бяха потресени до дъното на душата си, когато научиха, че тъкмо Объл е виновен за такова деяние. Последваха възмутени викове и всички почнаха да мислят как да го заловят, ако някога се появи пак. И почти веднага в тревата близо до могилката бяха открити дири от копита. Можеха да се проследят само на няколко метра, но, изглежда, водеха до една дупка в оградата. Наполеон ги подуши внимателно и обяви, че са на Объл. Изказа предположението, че той вероятно е дошъл откъм фермата Мечи лес.

— Стига толкова разтакаване, другари! — нареди Наполеон, след като отпечатъците бяха разпознати. — Работа ни чака. Още тази сутрин започваме отново да градим мелницата и ще строим цяла зима, каквото и да става. Ще му покажем на този жалък предател, че не може толкова лесно да съсипе труда ни. И помнете, другари, че плановете ни не бива да се променят: ще спазим пусковия срок, и нито ден по-късно. Напред, другари! Да живее мелницата! Да живее Фермата на животните!

СЕДМА ГЛАВА

Зимата беше сурова. Бурите отстъпиха ред на суграшица и сняг, а сетне скова страшен студ, който държа чак докъм средата на февруари. Животните работеха с все сили за повторното изграждане на мелницата, ясно съзнавайки, че външният свят ги гледа и че тия завистници, хората, ще се радват и тържествуват, ако мелницата не е завършена навреме.

От едната злоба човеците се правеха, че не вярват Объл да е разрушил мелницата; твърдяха, че се е срутила, защото стените били много тънки. Животните знаеха, че не е така. Все пак беше решено този път да направят стените близо метър дебели, а не петдесет сантиметра както преди, което означаваше да съберат много повече камъни. Дълго време кариерата бе затрупана от преспи сняг и бе невъзможно да се работи. После, докато трая сухият студ, беше отбелязан известен напредък, но с цената на мъчителен труд и животните, за разлика от първия път, нямаха голяма надежда да успеят. Все им беше студено и често бяха гладни. Само Оувес и Люсерна не падаха духом. Квик държеше прекрасни речи за възвишената радост от труда, но животните се вдъхновяваха повече от силата на Оувес и от неизменния му девиз: „Ще работя още по-усилено!“

През януари храната взе да не достига. Зърнената дажба намаля неимоверно и бе съобщено, че за компенсация ще има допълнителна дажба картофи. Тогава се разбра, че по-голямата част от картофената реколта е измръзнала в складовете, защото не е била покрита добре. Картофите бяха омекнали и потъмнели и малко от тях ставаха за ядене. Дойде време, когато животните с дни наред не хапваха друго освен плява и цвекло. Изглежда, ги заплашваше гладна смърт.

Беше жизнено необходимо този факт да се скрие от света. Окуражени от рухването на мелницата, хората измисляха нови лъжи за Фермата на животните. Пак плъзнаха слухове, че обитателите й умират от глад и болести, че непрекъснато се бият помежду си и са стигнали до канибализъм и детеубийства. Наполеон добре разбираше какви

лоши последици би имало, ако се разчуе истината за продоволственото положение на фермата, и реши да използва мистър Уимпър, за да разпространи лъжливи сведения за благоденствие. До този момент животните почти не бяха общували с Уимпър при седмичните му посещения; сега обаче няколко избраници, предимно овце, бяха инструктирани уж случайно да подхвърлят в негово присъствие, че дажбите им са увеличени. Освен това Наполеон нареди полупразните сандъци в хамбара да се напълнят с пясък почти догоре, а сетне да се покрият с останалото зърно и брашно. Под някакъв удобен предлог преведоха Уимпър през хамбара и му дадоха възможност да зърне сандъците. Успяха да го измамят и той продължи да донася на външния свят, че във Фермата на животните няма недостиг на храна.

Въпреки всичко към края на януари стана ясно, че ще се наложи да търсят зърно отнякъде. Тези дни Наполеон рядко се появяваше сред животните и прекарваше времето си в господарската къща, чиито врати се охраняваха от свирепи кучета. Когато все пак се покажеше, това ставаше много официално — бе плътно заобиколен от шест кучета, които ръмжаха, ако някой се приближеше повечко. Наполеон често не се появяваше и в неделя сутрин, а издаваше заповедите си посредством пратеник и това обикновено беше Квик.

Една неделна утрин Квик съобщи, че кокошките, които току-що бяха почнали да снасят отново, трябва да предадат яйцата си. С помощта на Уимпър Наполеон бил подписал спогодба да доставя по четиристотин яйца седмично. С парите от тях щели да купят зърно и брашно, за да се прехранват до лятото, когато условията щели да бъдат по-благоприятни.

Щом чуха заповедта, кокошките надигнаха страшна врява. Порано ги бяха предупредили, че може да им поискат такава жертва, но те не бяха повярвали, че това наистина ще се случи. Тъкмо приготвяха снесените яйца за пролетното мътене и затова протестираха, че да им ги отнемат сега, е равносилно на убийство. За пръв път от изгонването на Джоунс ставаше нещо, което напомняше бунт. Водени от три ярки, порода „Черна минорка“, кокошките направиха решителен опит да потъпчат желанията на Наполеон. Те подхвъркваха и кацаха на мертеците, откъдето снасяха яйцата си, които падаха на пода и се счупваха. Наполеон реагира бързо и безжалостно. Нареди да се спрат дажбите на кокошките и постанови, че ако някое животно им даде дори

зърнце жито, ще бъде наказано със смърт. Кучетата се грижеха заповедите да се изпълняват. Кокошките издържаха пет дни, после се предадоха и се върнаха при полозите си. Междувременно девет бяха умрели от глад. Трупите им бяха погребани в овощната градина и бе оповестено, че причина за смъртта им е болестта кокцидиоза. Уимпър не научи нищо за случилото се, яйцата биваха предавани редовно и някаква бакалска кола идваше във фермата веднъж седмично, за да ги отнесе.

През всичкото това време никой не беше виждал Объл. Носеха се слухове, че се криел в една от съседните ферми — или в Мечи лес, или в Лиси рид. Сега Наполеон бе в малко по-добри отношения със собствениците им, отколкото преди. На двора имаше една купчина дървен материал, който стоеше там от десет години, когато прочистваха буковата горичка. Вече беше достатъчно изсъхнал и Уимпър посъветва Наполеон да го продаде; и мистър Пилкингтън, и мистър Фредерик много искаха да го купят. Наполеон се колебаеше кого да избере и все не можеше да реши. Животните забелязаха как щом решише да се споразумее с Фредерик, биваше оповестено, че Объл се крие в Мечи лес, а ориентираше ли се към Пилкингтън, тогава се заявяваше, че предателят е в Лиси рид.

Неочаквано рано напролет всички разбраха нещо много обезпокоително. Нощем Объл тайно идвал във фермата! Животните бяха толкова разтревожени, че дори сън не ги ловеше. Приказваше се, че всяка нощ се промъквал и скриван от мрака, вършел какви ли не поразии. Крадял от зърното, обръщал ведрата с мляко, чупел яйцата, изпотъпквал лехите с разсад, изгризвал кората на плодните дръвчета. Щом нещо се объркаше, обикновено го приписваха на Объл. Ако се счупеше прозорец или се запушеше тръба, винаги се намираше някой да каже, че Объл е идвал през нощта да злосторничи, а когато изчезна ключът от склада, цялата ферма беше убедена, че Объл го е хвърлил в кладенеца. Колкото и да е странно, всички продължиха да вярват в това дори когато загубеният ключ бе открит под един чувал с брашно. Кравите единодушно твърдяха, че Объл се промъквал в обора и ги доял, докато спели. Говореше се също така, че плъховете, които през зимата бяха създавали доста неприятности, са в съюз с него.

Един ден Наполеон заповяда да се направи пълно разследване на вражеските действия. Заобиколен от кучетата си, той тръгна и

внимателно ревизира стопанските сгради, а останалите животни го следваха на почетно разстояние. На всеки няколко крачки Наполеон спираше и душеше земята да открие следи от стъпките на Объл, които можел да познае по миризмата. Подуши всяко кътче — в хамбара, в обора, в курника, в зеленчуковата градина — и почти навсякъде откри дирите на Объл. Той приближаваше зурлата си до земята, подушваше дълбоко пет-шест пъти и страховито възкликваше: „Объл! Бил е тук! Съвсем ясно усещам миризмата му!“, а при споменаване на името Объл кучетата изръмжаваха и се озъбваха така, че смразяваха кръвта.

Животните бяха много наплашени. Струваше им се, че Объл упражнява някакво невидимо влияние, проникващо във въздуха наоколо им и застрашаващо ги по всевъзможни начини. Вечерта Квик ги събра и с разтревожено лице им каза, че има важни новини за тях.

— Другари! — провикна се Квик, подскачайки нервно напред-назад. — Разбрахме нещо много ужасно. Объл се е продал на Фредерик от имението Лиси рид, който дори в този миг крои как да ни нападне и да завземе фермата ни! Объл ще му служи за водач, когато тръгне за насам. Ала има и нещо по-лошо. Ние си мислехме, че бунтът на Объл се дължи на суетата и амбициите му. Но сме грешили, другари. Знаете ли каква е истинската причина? Още от самото начало Объл е бил съюзник на Джоунс! Той през цялото време му е бил таен агент. Всичко това се потвърждава от едни документи, които са останали от него и които чак сега намерихме. Според мен вече много неща се изясняват, другари. Нима ние самите не видяхме как той се опита (за щастие безуспешно) да направи така, че да ни победят и унищожат в Битката при обора?

Животните бяха потресени. Това бе грях, който далеч надминаваше разрушаването на мелницата. Но трябваше да минат няколко минути, преди напълно да го проумеят. Всички си спомниха, или поне си мислеха, че си спомнят, как Объл пръв се хвърли срещу врага в Битката при обора, как непрекъснато повдигаше духа им и ги окуражаваше и как не се поколеба нито за миг дори когато куршумите от пушката на Джоунс го раниха в гърба. Отначало беше малко трудно тези факти да се вържат с твърдението, че Объл е съюзник на Джоунс. Дори Оувес, който рядко задаваше въпроси, бе озадачен. Легна на земята, подви предните си крака, затвори очи и с голямо усилие съумя да изложи мислите си.

— Не го вярвам — рече той. — Объл се би храбро в Битката при обора. Аз самият го видях. И нима веднага след това не го наградохме с ордена „Животно герой“ — първа степен?

— То си беше наша грешка, другарю. Защото сега знаем (всичко е написано в тайните документи, които намерихме), че всъщност се е опитвал да ни тласне към гибел.

— Но той беше ранен — продължи Оувес. — Всички го видяхме облян в кръв.

— Това е било част от уговорката! — кресна Квик. — Изстрелът на Джоунс само го одраска. Ако можехте да четете, щях да ви го покажа написано със собствения му почерк. Според този заговор Объл е трябвало в решителния момент да даде знак за отстъпление и да предостави победата на врага. И той почти успя, дори бих казал, другари, че наистина щеше да успее, ако не беше храбрият ни Вожд, другарят Наполеон. Не си ли спомняте как точно когато Джоунс и хората му нахлуха в двора, Объл изведнъж се обърна и побягна, а много животни го последваха? Не си ли спомняте още, че точно в този миг, когато паниката се ширеше и всичко изглеждаше загубено, другарят Наполеон се хвърли напред с вика: „Смърт на Човечеството!“, и впи зъбите си в крака на Джоунс? Нали помните това, другари? — възкликна Квик, подскачайки наляво-надясно.

След като Квик тъй живо им описа сцената, на животните им се стори, че си я спомнят именно такава. Във всеки случай си припомниха, че в решителния за изхода на битката момент Объл наистина бе побягнал. Но Оувес пак не се успокои напълно.

— Не вярвам, че Объл е бил предател от самото начало — рече той накрая. — После може да е станал такъв. Но аз мисля, че в Битката при обора той се прояви като добър другар.

— Нашият Вожд, другарят Наполеон — започна Квик, като говореше много бавно и решително, — категорично заяви (повтарям, другари, категорично), че Объл е бил агент на Джоунс още от самото начало и дори още отпреди някой да е говорил за Бунта.

— Е, това е друго — съгласи се Оувес. — Щом другарят Наполеон го казва, значи трябва да е така.

— Ето това вече е вярна мисъл, другари! — провикна се Квик, но животните забелязаха, че заплашително изгледа Оувес с блестящите си оченца. Обърна се да си върви, но се спря и важно добави: —

Предупреждавам всички в тази ферма да си отварят очите на четири. Защото имаме основание да мислим, че някои от тайните агенти на Объл в този миг дори се крият сред нас!

Четири дни по-късно, привечер, Наполеон заповяда животните да се съберат в двора. Когато всички пристигнаха, той излезе от господарската къща, сложил двата си ордена, тъй като неотдавна се беше наградил с „Животно герой“ — първа степен и, „Животно герой“ — втора степен, а деветте му огромни кучета подскачаха край него и ръмжаха така, че животните изтръпнаха от страх. Свиха се онемели по местата си, сякаш предварително знаеха, че ще се случи нещо ужасно.

Наполеон стоеше и строго оглеждаше аудиторията си; след малко нададе пронизителен квик. В същия миг кучетата се втурнаха напред, захапаха четири шопарчета за ушите и докато те квичаха от болка и ужас, ги довякоха в краката на Наполеон. От ушите на шопарчетата потече кръв, кучетата бяха усетили вкуса ѝ и за няколко секунди, изглежда, съвсем се настървиха. Всички се стъписаха, когато три от тях се нахвърлиха върху Оувес. Той ги видя да се приближават, вдигна грамадното си копито, което срещна едно куче във въздуха и го прикова към земята. То изджафка за милост, а другите две побягнаха с подвити опашки. Оувес погледна Наполеон, за да разбере дали да го смачка, или да го пусне. Наполеон смени изражението на лицето си и троснато заповяда на Оувес да пусне кучето, при което той вдигна копито, а раненото куче се измъкна с ръмжене.

След малко вълнението поутихна. Четирите шопарчета чакаха разтреперани и по всяка черта на зурлите им се четеше вина. Сега Наполеон ги призова да признаят престъпленията си. Това бяха същите четири шопарчета, които бяха протестирали, щом той забрани събранията в неделя. Без повече да ги подканят, те признаха, че още от изгонването на Объл тайно са поддържали връзка с него, че са му помогнали да разруши мелницата и че са се споразумели с него да предадат Фермата на животните в ръцете на мистър Фредерик. Сетне добавиха, че насаме Объл им е разкрил как от много години е таен агент на Джоунс. Когато свършиха с признанията си, кучетата веднага прегризаха гърлата им, а Наполеон със страшен глас запита дали някое животно не иска да признае нещо.

Трите кокошки, които бяха подстрекателки на яйчения бунт, излязоха напред и заявиха, че Объл им се явил насън и ги подтикнал да

нарушат Наполеоновите заповеди. Те също бяха екзекутирани. После излезе една гъска и призна, че е укрила шест житни класа от миналогодишната реколта и през нощта тайно ги е изяла. След нея някаква овца призна, че е пикала във водоема, и твърдеше, че Объл я накарал, а други две овце признаха, че са виновни за смъртта на един стар коч, изключително предан поддръжник на Наполеон — гонили го около огъня на сметището, когато имал силна кашлица. Всички те бяха избити незабавно. И тъй, историята с признанията и екзекуциите продължи, докато пред Наполеон не се издигна огромна купчина трупове; въздухът натежа от миризмата на кръв, което не беше се случвало във фермата от изгонването на Джоунс.

Когато всичко свърши, останалите животни, с изключение на прасетата и кучетата, си тръгнаха вкупом. Бяха потресени и нещастни. Не знаеха кое е по-ужасяващо — предателството на животните, станали съюзници на Объл, или жестокото отмъщение, което ги бе постигнало пред очите им. Едно време често бяха виждали не по-малко страшни сцени на кръвопролитие, но сега на всички им се стори, че е много по-лошо, защото се случваше сред тях. Откакто Джоунс бе напуснал фермата, до този ден никое животно не беше убивало друго животно. Дори плъх не бяха убивали. Стигнаха до могилката, където се издигаше недовършената мелница, и едновременно легнаха на земята, сякаш се гушеха да се стоплят — Люсерна, Мюриъл, Бенджамин, кравите, овцете и цял рояк гъски и кокошки, наистина всички с изключение на котката, която внезапно беше изчезнала точно преди Наполеон да заповяда на животните да се съберат. Известно време никой не проговори. Само Оувес остана прав. Разхождаше се нервно напред-назад, дългата черна опашка свистеше покрай хълбоците му и от време на време той изцвилваше в почуда. Накрая рече:

— Това не го проумявам. Никога нямаше да повярваме, че в нашата ферма могат да стават такива неща. Сигурно ние някъде грешим. Според мен единственото разрешение е да работим по-усилено. Отсега нататък, другари, сутрин ще ме събуждат цял час по-рано от вас.

Животните се сгушиха около Люсерна, без да продумват. От могилката, където лежах, се откриваше хубав изглед към околността. Виждаха по-голямата част от фермата — обширното пасище,

простряло се чак до шосето, ливадата, горичката, водоема, разораните ниви, в които зеленееха буйните млади жита, и червените покриви на стопанските сгради с пушека, дето се виеше от комините. Беше ведро пролетна вечер. Полегналите лъчи на слънцето позлатяваха тревата и избуялите живи плетове. Фермата никога не им бе изглеждала тъй прекрасна. И с някаква почуда те си спомниха, че е тяхна, че всяка педя земя им принадлежи. Докато Люсерна рееше взор надолу по склона, очите ѝ се насълзиха. Ако можеше да изрече мислите си, щеше да каже, че не към това са се стремили животните, когато преди години се бяха заели да свалят от власт Човечеството. Не тези сцени на терор и кръвопролитие бяха очаквали в нощта, когато старият Майор за пръв път ги подтикна към Бунт. Ако навремето тя самата трябваше да си представи бъдещето, щеше да види едно общество на животни, освободени от мизерията и камшика и равни помежду си, където всеки работи според способностите си, силните защитават слабите, както тя бе защитила с крака си последното люпило патенца, докато Майора произнасяше речта си. А вместо това (и тя не знаеше защо е така) бяха стигнали дотам, че никой не смееше да говори каквото мисли и навред се разхождаха свирепи озъбени кучета, а животните трябваше да гледат как разкъсват другарите им, след като са признали ужасяващите си престъпления. В главата ѝ нямаше мисъл за бунт или неподчинение. Тя знаеше, че дори при сегашното положение те са по-добре материално, отколкото по времето на Джоунс, и че най-важното е да възпрат завръщането на хората. Каквото и да се случеше, щеше да остане вярна, да работи усилено, да изпълнява дадените и заповеди и да се примирява с управлението на Наполеон. Но все пак не на това се бяха надявали тя и другите животни, не за това се бяха трепали толкова. Не за това бяха построили мелницата и се бяха изправили срещу куршумите на Джоунс. Така си мислеше Люсерна, макар че ѝ липсваха слова да го изрази.

Накрая, усетила, че това ще замести по някакъв начин думите, които не можеше да намери, тя запя „Добитък английски“. Животните, насядали около нея, подеха песента и я изпяха три пъти подред — много вярно, но протяжно и печално, както не бяха я пели никога преди.

Тъкмо я бяха изпели за трети път, и към тях се приближи Квик, следван от две кучета, а от вида му личеше, че има да им казва нещо

важно. Той съобщи, че другарят Наполеон е забранил „Добитък английски“ със специален указ. Отсега нататък не било позволено да пеят тази песен.

Животните бяха изумени.

— Защо? — провикна се Мюриъл.

— Защото вече не е нужно, другарко — отсече Квик. — „Добитък английски“ беше песента на Бунта. Но Бунтът свърши. Екзекуцията на предателите този следобед сложи край на всичко това. Враговете — външни и вътрешни — са сразени. В „Добитък английски“ ние изразявахме копнежа си по едно по-справедливо общество. Но сега това общество е изградено. Ясно е, че песента вече не е необходима.

Макар да бяха уплашени, някои животни може би щяха да възразят, но в същия миг овцете заблеяха обичайното си „Четири крака — да, два крака — не!“, което продължи няколко минути и прекрати разискванията.

И ето че „Добитък английски“ не се чу повече. Затова пък поетът Фъстъкс съчини друга песен, която започваше така:

*Фермо наша скъпа, в тоя час
никога не ще ти сторя лошо аз!*

и се пееше всяка неделна сутрин след вдигане на знамето. Но на животните някак им се струваше, че нито думите, нито мелодията ѝ могат да се сравнят с „Добитък английски“.

ОСМА ГЛАВА

След няколко дни, когато ужасът от екзекуциите понамаля, някои животни си спомниха, или мислеха, че си спомнят Шестата заповед, която май гласеше: „Никое животно да не убива друго животно.“ Макар да не искаха да го споменават в присъствието на прасетата или кучетата, всички усещаха, че извършените убийства са несъвместими с нея. Люсерна помоли Бенджамин да ѝ прочете Шестата заповед и когато той както обикновено заяви, че отказва да се бърка в такива работи, тя доведе Мюриъл. Мюриъл прочете заповедта, която гласеше: „Никое животно да не убива друго животно без причина.“ Кой знае как, последните две думи се бяха изплъзнали от паметта на животните. Но сега те видяха, че заповедта не е нарушена, защото явно имаше основателна причина за убийството на предателите, които се бяха съюзили с Объл.

Тази година животните работиха още по-усилено, отколкото миналата. Много труд се искаше да се построи мелницата, при това с два пъти по-дебели стени отпреди, и да се завърши до определената дата, без да спира селскостопанската работа. Понякога на животните им се струваше, че работят повече, а се хранят не по-добре, отколкото по времето на Джоунс. В неделя сутрин, затыкнал дълъг лист хартия в копитото си, Квик им четеше списъци с цифри, доказващи, че производството на всички видове храни се е увеличило с двеста, триста или петстотин процента, според случая. Животните не виждаха защо да не му вярват, особено след като вече не си спомняха много ясно какво беше положението преди Бунта. Но имаше дни, когато биха предпочели да им поднасят по-малко цифри и повече храна.

Сега всички заповеди се издаваха с посредничеството на Квик или на някое от другите прасета. Наполеон се появяваше сред животните най-много веднъж на две седмици. И тогава го придружаваше не само свитата му от кучета, а и едно черно петле, което маршируваше пред него и изпълняваше ролята на тръбач, като кукуригаше силно, преди Наполеон да заговори. Разправяха, че дори в

господарската къща той не живеел с останалите прасета, а в отделна стая. Хранел се сам, две кучета му прислужвали и винаги използвал розовия порцеланов сервиз, който стоеше зад стъклената витринка на шкафа в гостната. Освен това бе съобщено, че всяка година ще стрелят с пушката не само на двата официални празника, но и на рождения ден на Наполеон.

За него вече не се говореше просто като за „Наполеон“. Винаги се казваше високопарно: „нашият Вожд, другарят Наполеон“, а прасетата обичаха да му измислят звания като Баща на всички животни, Ужас за Човечеството, Защитник на овцете, Приятел на патенцата и тям подобни. В речите си Квик със сълзи на умиление говореше за мъдростта на Наполеон, за добротата му, за голямата му любов към всички животни и най-вече към онези, които още живееха по другите ферми в робство и невежество. Стана нещо обичайно заслугата за всеки успех, постижение или просто щастливо събитие да се приписва на Наполеон. Често се чуваше как някоя кокошка споделя с посестримата си: „Под ръководството на нашия Вожд, другаря Наполеон, снесох пет яйца за шест дни“, или как на връщане от водопоя две крави доволно възкликват: „Колко е вкусна тази вода благодарение на водачеството на другаря Наполеон!“ Общото настроение във фермата намери чудесен израз в една поема, озаглавена „Другарят Наполеон“, която бе съчинена от Фъстъкс и гласеше така:

*Благ към сираците,
бог за бедняците!
Вашта трибуна е светъл амвон.
Правдиво делите
храната в копаните
и смело ни браните,
другарю Наполеон!*

*Сипете благото.
тъй ни е драго то!
Равно за всекиго — туй е закон!
Дал сте обора
нам за отмора,*

*вий, нашта опора,
другарю Наполеон!*

*Родя ли прасенце,
свидно детенце,
нему дарите ще зоб и подслон.
Клетва ще квикне
вас да обикне,
с плам ще възкликне:
„Другарю Наполеон!“^[1]*

Наполеон одобри тази поема и се разпореди да я напишат върху стената на големия обор, точно срещу Седемте заповеди. Над нея Квик нарисова с бяла боя портрета му в профил.

Междувременно с посредничеството на Уимпър Наполеон започна сложни преговори с Фредерик и Пилкингтън. Купчината дървен материал още не беше продадена. От двамата Фредерик имаше по-голямо желание да я получи, но не предлагаше приемлива цена. Точно тогава отново плъзнаха слуховете, че той и хората му кроят да нападнат Фермата на животните и да разрушат мелницата, чийто строеж ги е изпълнил с дива завист. Знаеше се, че Объл още се крие в имението Лиси рид. Към средата на лятото животните с безпокойство научиха, че три кокошки са си признали как, подтиквани от Объл, са организирали заговор за убийството на Наполеон. Те незабавно бяха екзекутирани, а за сигурността на Наполеон бяха взети допълнителни предпазни мерки. Нощем четири кучета охраняваха леглото му — по едно на всеки край, — а някакво младо прасенце на име Зурли получи задачата да опитва ястията му предварително, да не би в тях да има отрова.

Горе-долу по същото време бе оповестено, че Наполеон е уредил да продаде дървения материал на мистър Пилкингтън; и щял да подпише постоянно споразумение за търговия с определени продукти между Фермата на животните и Мечи лес. Отношенията на Наполеон и Пилкингтън, макар и развиващи се само чрез посредничеството на Уимпър, бяха вече почти приятелски. Животните не вярваха на Пилкингтън, защото бе Човек, но решително го предпочитаха пред

Фредерик, който им вдъхваше страх и омраза. Докато лятото си отиваше и строежът на мелницата вървеше към края си, слуховете за предстоящо вероломно нападение все повече зачестяваха. Говореше се, че Фредерик възнамерявал да поведе срещу тях двайсет мъже, въоръжени с пушки, и вече бил подкупил съдиите и полицията, така че нямало да му задават неудобни въпроси, ако веднъж успеел да се добере до крепостните актове на Фермата на животните. Освен това от Лиси рид се дочуваха ужасни истории за жестокостите, на които Фредерик подлагал животните си. Пребил с камшик един стар кон, държал кравите си гладни, хвърлил някакво куче в пещта и го умъртвил, а вечер се забавлявал, като карал петлите да се бият с вързани за краката им парчета от бръснач. Животните страшно се разгневиха, щом чуха какво се върши с другарите им, и понякога надигаха глас да им позволят да нападнат дружно фермата Лиси рид, да пропъдят хората и да освободят животните. Но Квик ги съветваше да избягват необмислените действия и да вярват в стратегията на другаря Наполеон.

Въпреки това настроенията срещу Фредерик непрекъснато се засилваха. Една неделна сутрин Наполеон се появи в обора и обясни, че никога за миг не му е хрумвало да продаде дървения материал на Фредерик; смятал, че е под достойнството му, рече той, да има вземане-даване с такива негодници. На гълъбите, които все още биваха изпращани да разнасят вестта за Бунта, бе забранено изобщо да кацат в Мечи лес и им беше наредено да сменят предишния си девиз „Смърт на Човечеството!“ със „Смърт на Фредерик!“. Към края на лятото се разкри още една машинация на Объл. Житото беше пълно с плевели и се разбра, че при едно от нощните си посещения той е изсипал семена от плевели в зърното за посев. Един гъсок, посветен в заговора, веднага се самоуби, като се нагълта с кучешко грозде. Сега животните научиха, че Объл никога не е получавал ордена „Животно герой“ — първа степен, както мнозина бяха мислили до този момент. Това било просто легенда, съчинена от самия Объл и разпространявана известно време след Битката при обора. И тъй, след като се оказа, че не е бил награден, го порицаха, че е проявил малодушие в същата Битка. При тези думи някои от животните отново бяха леко смутени, но Квик скоро успя да ги убеди, че паметта им изневерява.

През есента благодарение на изтощителен напън (защото почти по същото време трябваше да се прибере реколтата) мелницата беше завършена. Оставаше да се монтират машините и Уимпър уговаряше покупката им, но иначе сградата бе готова. Напук на всички трудности, въпреки липсата на опит, примитивните инструменти, лошия късмет и предателството на Объл, работата бе свършена точно в определения ден! Уморени, но горди, животните обикаляха творението си, което им се струваше дори още по-красиво от първия им строеж. А пък и стените бяха два пъти по-дебели от предишните. Сега само динамит би могъл да ги събори! А когато си помислиха как се бяха трудили, какви спънки бяха преодолели и каква огромна промяна щеше да настъпи в живота им, щом крилата на мелницата се завъртят и динамото заработи — като си представиха всичко това, умората ги напусна и те заподскачаха весело наоколо, надавайки ликуващи викове. Самият Наполеон, придружен от кучетата и петлето, дойде да разгледа завършения строеж; той лично поздрави животните с успеха и обяви, че мелницата ще се казва „Мелница Наполеон“.

След два дни животните бяха свикани в обора на извънредно събрание. Те онемяха от изненада, когато Наполеон им съобщи, че е продал дървения материал на Фредерик. Утре каруците му щели да пристигнат, за да го извозят. През цялото време, докато траело привидното му приятелство с Пилкингтън, Наполеон всъщност тайно се договарял с Фредерик.

Всякакви връзки с Мечи лес бяха прекъснати, на Пилкингтън се изпращаха обидни писма. Гълъбите получиха нареждане да избягват фермата Лиси рид и да сменят девиза „Смърт на Фредерик!“ със „Смърт на Пилкингтън!“. Междувременно Наполеон увери животните, че слуховете за предстоящо нападение на фермата им са пълна лъжа и че историите за жестокостите на Фредерик към животните му са силно преувеличени. Всички тези слухове навярно ги пускали Объл и неговите агенти. Сега излезе, че в крайна сметка Объл не се е криел във фермата Лиси рид и в действителност никога не е стъпвал там; живеел в Мечи лес, и то доста охолно, както се говореше, и вече няколко години бил на издръжката на Пилкингтън.

Прасетата изпаднаха във възторг от хитростта на Наполеон. Преструвайки се, че е приятел с Пилкингтън, той бе накарал Фредерик да даде дванайсет лири повече за дървения материал. Но

превъзходството на Наполеоновия ум, рече Квик, се изразявало в това, че не вярвал на никого, дори и на Фредерик. Той искал да му плати покупката с нещо, наречено „чек“, което, изглежда, било късче хартия с написано върху него обещание за плащане. Но Наполеон бил много умен, за да се хване на уловката му. Той поискал да им се плати с истински банкноти от по пет лири, които трябвало да им се предадат преди извозването на дървения материал. Фредерик вече бил платил и парите точно стигали да купят машините за вятърната мелница.

Междувременно каруците бързо отнасяха дървения материал. Когато не остана и една тресчица, в обора се проведе друго извънредно събрание, за да разгледат животните банкнотите на Фредерик. Блажено усмихнат и накичен с двата си ордена, Наполеон лежеше в сламеното ложе на трибуната, а парите бяха до него, наредени на купчинка върху порцеланова чинийка, взета от господарската кухня. Животните бавно минаваха покрай нея и всяко гледаше колкото си иска. Оувес протегна врат да подуши банкнотите, а тънките бели хартийки се раздвижиха от дъха му и прошумоляха.

След три дни се вдигна страшна олелия. Уимпър пристигна мъртвешки блед, подкарал бясно колелото си по алеята, захвърли го на двора и се втурна право в господарската къща. След миг от покоите на Наполеон се разнесе задавено гневно квичене. Новината за случилото се обиколи мълниеносно фермата. Банкнотите бяха фалшиви! Фредерик беше получил дървения материал безплатно.

Наполеон веднага свика животните и със страховит глас произнесе смъртна присъда за Фредерик. Каза, че когато го заловят, ще го сварят жив. Същевременно предупреди, че след такова предателство можело да се очаква най-лошото. Фредерик и хората му навярно всеки момент щели да осъществят отдавна замисленото си нападение. На пътищата, по които се стигаше до фермата, беше поставена стража. Освен това изпратиха в Мечи лес четири гълъба с помирително писмо и надеждата да се възкресят добрите отношения с Пилкингтън.

Нападнаха ги още на другата сутрин. Животните закусваха, когато стражите пристигнаха тичешком и съобщиха, че Фредерик и поддръжниците му вече са минали през портата с петте резета. Животните смело се запътиха да ги посрещнат, но този път не победиха толкова лесно, както в Битката при обора. Враговете бяха петнайсет, имаха шест-седем пушки и щом приближиха на

петнайсетина метра, веднага започнаха да стрелят. Животните не можаха да издържат на ужасните гърмежи и парещите куршуми и въпреки усилията на Наполеон и Оувес да ги сплотят и окуражат, скоро бяха отблъснати. Мнозина бяха вече ранени. Намериха убежище в стопанските сгради, откъдето предпазливо надничаха през дупки и цепнатини. Цялото обширно пасище заедно с мелницата беше в ръцете на противника. За миг дори Наполеон изглеждаше объркан. Крачеше нагоре-надолу, без да продума, а изправената му опашка нервно потрепваше. Животните обръщаха жални погледи към Мечи лес. Ако Пилкингтън и хората му им помогнеха, все още можеха да спечелят битката. Но в този миг четирите гълъба, изпратени до съседното имение предишния ден, се върнаха и единият носеше късче хартия от Пилкингтън. На него беше написано с молив: „Така ви се пада!“

В същото време Фредерик и привържениците му бяха спрели край мелницата. Животните ги наблюдаваха и в един миг нададоха сподавен вик на ужас. Двама от мъжете бяха донесли лост и тежък ковашки чук. Канеха се да съборят мелницата.

— Невъзможно! — провикна се Наполеон. — Зидовете ни са много дебели. И седмица няма да им стигне да я съборят. Смелост, другари!

Ала Бенджамин напрегнато следеше движенията на хората. Двамата мъже с чука и лоста дълбаеха дупка близо до основите на мелницата. Бенджамин бавно поклати дългата си муцуна и сякаш малко развеселен рече.

— Така си и знаех. Не виждате ли какво правят? След миг ще сложат динамита в дупката.

Животните зачакаха ужасени. Вече беше невъзможно да излязат от прикритието на сградите. След няколко минути видяха как мъжете се разбягват на всички страни. Сетне се разнесе оглушителен тътен. Гълъбите литнаха нагоре, а животните, с изключение на Наполеон, се хвърлиха по корем на земята и скриха лицата си. Когато отново се изправиха, забелязаха, че там, където се намираше мелницата, е увиснал огромен облак черен дим. Мелницата я нямаше!

Тази гледка възвърна храбростта на животните. Страхът и отчаянието, които бяха изпитвали допреди миг, се стопиха в гнева им, предизвикан от това гнусно, долно деяние. От гърдите им се надигна страшен рев за мъст и без да чакат нови заповеди, те дружно се

хвърлиха напред и се насочиха право към врага. Сега не обръщаха внимание на безмилостните куршуми, които се сипеха отгоре им като град. Беше жестока, люта битка. Хората стреляха още няколко пъти, а щом животните се приближиха, посрещнаха ги с щикове и тежки ботуши. Една крава, три овце и две гъски бяха убити, а почти всички останали бяха ранени. Дори Наполеон, който ръководеше бойните действия от тила, беше пострадал — връхчето на опашката му беше отнесено от куршум. Но и хората не се отърваха невредими. Копитата на Оувес счупиха главите на трима от тях; рогата на една крава прободоха корема на друг; Джеси и Далия едва не оставиха трети без панталони. А когато деветте кучета от личната охрана на Наполеон, скрити зад живия плет, неочаквано с бесен лай нападнаха хората във фланг, те бяха обзети от паника. Видяха, че има опасност да бъдат обкръжени. Фредерик викна на хората си да се изтеглят, докато пътят е чист, и след миг страхливият враг бягаше, за да спаси кожата. Животните ги преследваха до края на полето и ги сритаха още няколко пъти, като ги видяха да се измъкват през дупката в бодливия плет.

Животните бяха победили, но се чувствуваха изтощени и раните им кървяха. Бавно закуцукаха обратно към фермата. Щом зърнаха мъртвите си другари, проснати на тревата, те се развълнуваха до сълзи. Тъжни и умълчани, за малко се спряха на мястото, където се беше издигала мелницата. Да, нея вече я нямаше; нямаше и следа от труда им. Дори основите бяха полуразрушени. Този път, за разлика отпреди, не можеха да използват за новия строеж камъните от съборените стени. Този път и камъните бяха изчезнали. Силата на взрива ги бе запратила на стотици метри разстояние. Мелницата сякаш никога не беше съществувала.

Щом наближиха фермата, Квик, който необяснимо защо отсъствуваше по време на битката, дойде при тях с подскоци, като махаше с опашка и сияеше от доволство. И откъм стопанските сгради животните чуха празничния гърмеж на пушката.

— Защо стрелят с пушката? — попита Оувес.

— Да ознаменуват победата ни! — отвърна Квик.

— Каква победа? — учуди се Оувес. Коленете му кървяха, бе изгубил едната си подкова и копитото му се беше разцепило, а в задния му крак се бяха забили десетина сачми.

— Каква победа ли, другарю? Нима не прогонихме врага от родната земя — свещената земя на животните?

— Но те разрушиха вятърната мелница. А ние я строихме две години!

— Има ли значение? Ще построим нова мелница. Ще построим шест мелници, ако искаме. Не оценяваш, другарю, какъв велик подвиг извършихме. Врагът беше завладял земята, на която сме стъпили. А сега, благодарение на водачеството на другаря Наполеон, ние пак отвоювахме всеки сантиметър от нея!

— Значи си възвърнахме онова, което имахме и преди — рече Оувес.

— В това се състои победата ни — заяви Квик.

Накуцвайки, те влязоха в двора. Сачмите в задния крак на Оувес му причиняваха пареща болка. Представяше си тежкия труд, който го чака, за да се построи пак мелницата от основи, и вече мислено се подготвяше за задачата. Но сега за пръв път му дойде наум, че е на единайсет години и може би грамадните му мускули не са същите както едно време.

Ала когато животните видяха да се вее зеленото знаме и отново чуха гърмежите на пушката (този път стреляха седем пъти поред), щом изслушаха речта на Наполеон, който ги поздрави за храбростта им, наистина им се стори, че въпреки всичко са спечелили голяма победа. На падналите в битката животни беше устроено тържествено погребение. Оувес и Люсерна теглеха каруцата, изпълняваща ролята на катафалката, а самият Наполеон вървеше начело на шествието. Цели два дни бяха посветени на чествувания. Имаше песни, речи, още гърмежи с пушката и на всяко животно раздадоха по една ябълка за награда, на птиците — по още петдесет грама зърно, а на кучетата — по три бисквити. Беше обявено, че битката ще се казва Битка при мелницата и че Наполеон е измислил ново отличие — Орден на зеленото знаме, — с което сам се е удостоил. Във всеобщото веселие злополучната история с банкнотите беше забравена.

Чак след няколко дни прасетата намериха каса уиски в избата на господарската къща. Когато за пръв път се нанасяха, не бяха я забелязали. Същата нощ откъм къщата се разнесе гръмка песен, в която за всеобщо учудване се долавяха нотки на „Добитък английски“. Към девет и половина животните съвсем ясно видяха как Наполеон,

нахлупил едно старо бомбе на мистър Джоунс, излиза през задната врата, обикаля в галоп двора и отново се скрива вътре. На сутринта над къщата цареше дълбока тишина. Никое прасе не даваше признаци на живот. Вече наближаваше девет часът, когато Квик се появи, крачейки бавно и унило, с мътен поглед и увиснала опашка, и по всичко личеше, че е сериозно болен. Свика животните и им каза, че трябва да им съобщи ужасна новина. Другарят Наполеон умира!

Надигна се страшен вопъл. Пред вратите на господарската къща беше постлана слама и животните вървяха на пръсти. Със сълзи на очите се питаха какво ще правят, ако Вождът ги напусне. Плъзна слух, че Объл все пак е успял да отрови храната на Наполеон. В единайсет часа Квик излезе да направи друго съобщение. Като последно свое дело на тази земя другарят Наполеон издал тържествен указ: пиенето на алкохол да се наказва със смърт.

Привечер обаче Наполеон, изглежда, беше малко по-добре, а на другата сутрин Квик можа да ги уведоми, че вече се възстановява. До вечерта на този ден той се върна на работа, а на следващия се разчу, че е поръчал на Уимпър да закупи от Уилингдън няколко книжки за пивоварството и производството на спирт. След седмица Наполеон заповяда да се разоре малкото ограждение отвъд овощната градина, предназначено някога за пасище на онези животни, които вече не могат да работят. Оповестено беше, че земята е изтощена и трябва повторно да се затреви; но скоро се разбра, че Наполеон смята да я засее с ечемик.

Горе-долу по това време се случи нещо странно, което едва ли някой успя да проумее. Една нощ, някъде към дванайсет, на двора се разнесе силен трясък и животните се втурнаха навън. В подножието на стената на големия обор, където бяха написани Седемте заповеди, лежеше счупена на две стълба. Зашеметен от падането, Квик се беше проснал до нея, а наблизо бяха разхвърляни фенер, изцапана четка и преобърнат съд с бяла боя. Кучетата веднага заобиколиха Квик и щом бе в състояние да върви, го придружиха до господарската къща. Никое животно не можеше да си представи какво значи това освен Бенджамин, който поклащаше глава с всезнаещ вид и, изглежда, се досещаше, но си мълчеше.

Но след няколко дни Мюриъл, докато си препрочиташе Седемте заповеди, забеляза, че има още една, която животните бяха запомнили

погрешно. Те мислеха, че Петата заповед гласи: „Никое животно да не пие алкохол“, но бяха забравили последните две думи. Всъщност заповедта гласеше: „Никое животно да не пие алкохол *без мярка*.“

---

[1] Стиховете преведе Владимир Трендафилов. — Б.р. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

Оувес дълго лекува разцепеното си копито. Щом приключи чествуването на победата, животните започнаха отново да строят мелницата. Оувес отказа да си вземе дори един ден отпуск; за него беше въпрос на чест да не се разбере, че го боли. Ала вечер тайно признаваше на Люсерна, че копитото много го измъчва. Тя го налагаше с лапа от билки, които сдъвкваше предварително, и двамата с Бенджамин увещаваха Оувес да не се трепе. „Конските дробове не са вечни“, говореше му Люсерна, но той не вземаше от дума. Казваше, че вече има само едно истинско желание — да види мелницата завършена, преди да стигне до пенсионна възраст.

В началото, когато за пръв път се формулираха законите във Фермата на животните, беше решено пенсионната възраст на конете и прасетата да е дванайсет години, на кравите — четиринайсет, на кучетата — девет, на овцете — седем, а на кокошките и гъските — пет. Договориха се да има щедри старчески пенсии. До този момент нито едно животно не се беше пенсионирало, но напоследък този въпрос все по-често се обсъждаше. Сега, когато малкото пространство отвъд овощната градина беше определено за ечемик, се понесе слух, че единият край от обширното пасище ще бъде ограден и предоставен на остарелите животни. Говореше се, че пенсията на конете ще бъде два килограма и половина зоб на ден, а през зимата — седем килограма сено, като на официални празници ще им дават по някой морков или може би ябълка. Дванайсетият рожден ден на Оувес се падаше в края на другото лято.

В тези дни животът беше тежък. Зимата бе сурова като предишната, а храната — дори още по-оскъдна. Отново бяха намалени дажбите на всички животни, освен на прасетата и кучетата. Квик обясни, че прекалено строгото спазване на равенството при дажбите е в разрез с принципите на анимализма. Във всеки случай никак не му беше трудно да докаже на останалите животни, че както и да изглеждат нещата, в действителност храната им *не е* оскъдна. Засега, разбира се,

бяха сметнали за необходимо да се направи корекция на дажбите (Квик винаги говореше за „корекция“, а не за „намаление“), но в сравнение с времето на Джоунс бе постигнат огромен напредък. Четейки бързо цифрите с писклив глас, той подробно им обясни и ги убеди, че сега имат повече овес, повече сено, повече ряпа, отколкото са имали в дните на Джоунс, че работят по-малко часове, че питейната вода е по-чиста, че живеят по-дълго, че по-голям процент от малките им оцеляват, че имат повече слама в обора и не страдат толкова от бълхи. Животните вярваха на всяка дума, изречена от него. В интерес на истината, Джоунс и онова, което той символизираше, почти се бяха изличили от паметта им. Те знаеха, че животът днес е тежък и оскъден, че често са гладни и мръзнат, че когато не спят, обикновено работят. Но едно време несъмнено е било по-зле. Те искаха да вярват, че е така. Освен това тогава са били роби, а сега бяха свободни и този факт променяше всичко, както не пропускаше да подчертае Квик.

Във фермата вече имаше много повече гърла за изхранване. През есента четирите свине се бяха опрасили почти едновременно и бяха родили общо трийсет и едно прасенца. Те бяха петниста порода и тъй като Наполеон бе единственият шопар в стопанството, не беше невъзможно да се отгатне кой е бащата. Беше обявено, че по-късно, когато се закупят тухли и дървен материал, в градината на господарската къща ще бъде построено училище. Засега самият Наполеон обучаваше младите прасета в кухнята. Те спортуваха в градината и не им даваха да играят с малките на останалите животни. Горе-долу по същото време излезе и постановлението, че ако прасе и някакво друго животно се срещнат на пътеката, другото животно трябва да отстъпи встрани; и че всички прасета, независимо от общественото им положение, ще имат право в неделя да връзват зелени панделки на опашките си.

Тази година бе доста успешна за фермата, но парите все още не достигаха. Трябваше да се купуват тухли, пясък и вар за училището, а и щеше да се наложи отново да пестят за машините на мелницата. После имаше нужда от газ и свещи за къщата, от захар за трапезата на Наполеон (тя бе забранена за останалите прасета, защото от нея се затлъстявало) и от обичайните запаси — инструменти, гвоздеи, канап, тел, въглища, желязо и бисквити за кучетата. Беше продадена една копа сено и част от картофената реколта, договорът за яйцата бе

изменен и вече се доставяха по шестстотин седмично, тъй че през годината кокошките едва излюпиха толкова пиленца, че да не спадне прирастът. Дажбите, веднъж намалени през декември, бяха повторно намалени през февруари и беше забранено да се палят фенерите в обора, за да се пести газ. Но прасетата, изглежда, се чувствуваха много добре и всъщност осезателно пълнееха. Един следобед в края на февруари през двора, откъм пивоварничката зад кухнята, която не се използваше по времето на Джоунс, се разнесе приятен, силен и съблазнителен аромат, какъвто животните не бяха подували преди. Някой каза, че така мирише, когато се вари ечемик. Животните жадно душеха въздуха и се питаха дали не им приготвят топла каша за вечеря. Но не получиха никаква топла каша, а следващата неделя им съобщиха, че отсега нататък всичкият ечемик ще се пази за прасетата. Участъкът зад овощната градина бе вече засят с ечемик. И скоро се разчу, че сега всяко прасе получава по половин литър бира на ден, а Наполеон — по два литра, която неизменно му поднасят в супника от розов порцелан.

Но ако трябваше да се търпят лишения, те донякъде се компенсираха от факта, че животът днес бе по-възвишен, отколкото преди. Имаше повече песни, повече речи, повече тържествени шествия. Наполеон беше наредил веднъж седмично да се провежда нещо като парад, наречен Спонтанна манифестация, чиято цел бе да ознаменува борбите и победите във Фермата на животните. В уреченото време животните напускаха работа и в боен ред обикаляха границите на фермата с маршова стъпка — начело бяха прасетата, след тях — конете, после кравите, овцете и накрая птиците. Кучетата вървяха отстрани на шествието, а пред всички крачеше черното петле на Наполеон. Оувес и Люсерна винаги носеха зелено знаме с копито, рог и надпис: „Да живее другарят Наполеон!“ Следваха декламации на стихове, съчинени в чест на Наполеон, някоя реч на Квик, която даваше подробности относно последното нарастване на производството на хранителни продукти, и понякога изстрел с пушката. Овцете бяха най-преданите привърженици на Спонтанната манифестация. Ако някой се оплачеше, че им губят времето и ги карат дълго да стоят на студа (както от време на време някои животни правеха, щом прасетата и кучетата не бяха наблизо), овцете неизменно го принуждаваха да млъкне, като блейваха мощно: „Четири крака — да,

два крака — не!“ Но, общо взето, животните обичаха тези чествувания. Намираха утеха в тях, защото им напомняха, че въпреки всичко те сами са си господари и че работят за собственото си добруване. И тъй, с песните, манифестациите, списъците с цифри на Квик, гърмежите на пушката, кукуригането на петела и плющенето на знамето те поне за малко успяваха да забравят, че търбусите им са празни.

През април Фермата на животните беше обявена за република и трябваше да се избира президент. Имаше само един кандидат — Наполеон, — който бе избран единодушно. Същия ден бе оповестено, че са намерени нови документи, разкриващи подробности за съучастничеството на Объл в набезите на Джоунс. Сега се оказва, че Объл не само е искал да загубят Битката при обора, прибегвайки до стратегическа измама, но открито се е бил на страната на Джоунс. Всъщност именно той оглавявал редиците на хората и се хвърлил в битката с думите: „Да живее Човечеството!“ Раните по гърба му, които някои животни още помнеха, били причинени от зъбите на Наполеон.

В разгара на лятото, след неколкогодишно отсъствие, гарванът Мойсей неочаквано пак се появи във фермата. Беше съвсем същият, все така лентяйствуваше и точно както преди говореше за Захарната планина. Кацваше на някой пън, пляскаше с черните си криле и с часове приказваше на всеки, който склонеше да го слуша. „Там горе, другари — заявяваше той тържествено, сочейки към небето с голямата си човка, — там горе, отвъд тъмния облак, който виждате, е Захарната планина — онова блажено кътче, където ние, бедните животни, ще се спасим навеки от теглото си!“ Той дори твърдеше, че е бил там, когато е летял по-нависоко, и е видял безкрайните полета с детелина и кюспето от ленено семе, и бучките захар по живите плетове. Много от животните му вярваха. Мислеха си, че сега животът им е мизерен и тежък и нима не е редно и справедливо някъде другаде да има по-хубав свят. Трудно беше да се определи отношението на прасетата към Мойсей. Всички те презрително заявяваха, че приказките му за Захарната планина са лъжа и измама, и все пак му позволяваха да стои във фермата, без да работи, и му отпускаха по стотина грама бира дневно.

Щом копитото на Оувес зарасна, той заработи още по-усилено отпреди. Тази година наистина всички животни се трудиха къртовски. Освен текущата работа във фермата и поредния строеж на мелницата

трябваше да направят училище за младите прасета, което бе започнато през март. Понякога дългите часове на полупразен стомах се изтрайваха трудно, но Оувес никога не губеше кураж. По нищо, което казваше или вършеше, не личеше силите му да са намалели. Само видът му беше леко променен; козината му не беше толкова лъскава, а огромните хълбоци сякаш се бяха смалили. Другите си казваха: „Оувес ще се съвземе, като покара пролетната трева“, но пролетта дойде, а той не напълня. Понякога, щом напрегнеше мускули под тежестта на някой голям камък, за да го изтегли по склона над кариерата, на животните им се струваше, че единствено волята му помага да се държи на краката си. В такива мигове те виждаха как бърните му помръдват да учленят думите: „Ще работя още по-усилено“, но няма глас да ги изрече. Люсерна и Бенджамин отново го предупредиха да се грижи за здравето си, но Оувес не ги послуша. Дванайсетият му рожден ден приближаваше. Не го беше грижа какво ще стане, важното бе да струпа горе камъните, преди да се пенсионира.

Една късна лятна вечер из фермата неочаквано се разнесе слух, че с Оувес се е случило нещо. Той беше излязъл сам да пренася натрошени камъни до мелницата. И слухът наистина се оказа верен. След няколко минути два гълъба се спуснаха на земята с вестта: „Оувес е паднал! Лежи на хълбок и не може да стане!“

Почти половината от животните във фермата се втурнаха към могилката. Там, между ритлите на каруцата, лежеше Оувес, изпружил врат, без да може дори да вдигне глава. Очите му бяха изцъклени, козината на хълбоците — сплъстена от пот. Тънка струйка кръв бе протекла от устата му. Люсерна се отпусна на колене до него.

— Оувес! — извика тя. — Какво ти е?

— Това е от дробовете ми — отвърна той със слаб глас. — Няма значение. Мисля, че ще можеш да довършиш мелницата и сама. Събрали сме вече доста камъни. Тъй или иначе, оставаше ми още един месец да работя. Право да ти кажа, с нетърпение очаквах да се пенсионирам. Бенджамин също остарява и може би ще му разрешат да се пенсионира заедно с мен, та да сме си дружина.

— Веднага трябва да потърсим помощ — рече Люсерна. — Някой да изтича и да каже на Квик какво се е случило.

Всички животни незабавно се втурнаха обратно към къщата, за да известят Квик. Останаха само Люсерна и Бенджамин, който легна

до Оувес и без да продума, взе да пъди мухите от него с дългата си опашка. След около четвърт час Квик се появи, изпълнен със съчувствие и загриженост. Той каза, че другарят Наполеон с дълбоко прискърбие е научил за нещастieto, сполетяло един от най-преданите служители на фермата, и вече уговарял да го изпрати на лечение в болницата в Уилингдън. При тези думи животните усетиха леко безпокойство. Освен Моли и Объл друго животно не беше напусकало фермата и те не искаха да си представят как болният им другар ще попадне в ръцете на хората. Но Квик лесно ги убеди, че ветеринарният лекар в Уилингдън ще се погрижи за Оувес по-добре, отколкото могат да сторят това във фермата. След около половин час, когато се посъвзе, Оувес с усилие се изправи на крака и едва-едва успя да стигне до обора, където Люсерна и Бенджамин му бяха стъкмили хубаво легло от слама.

Следващите два дни Оувес остана в обора. Прасетата изпратиха голямо шише с розово лекарство, което бяха намерили в аптечката в банята, и Люсерна му го даваше два пъти дневно след ядене. Вечер лягаше до него и му говореше, а Бенджамин пъдеше мухите да не го безпокоят. Оувес твърдеше, че не съжالياва за случилото се. Ако се възстановеше напълно, можеше да поживее още три години и той с нетърпение очакваше спокойните дни, които щеше да прекара в определения за пенсионерите край на обширното пасище. Тогава за пръв път щеше да има време да се обогатява със знания. Каза, че възнамерява да посвети остатъка от живота си на усвояването на другите двайсет и две букви от азбуката.

Ала Бенджамин и Люсерна можаха да бъдат с Оувес само след работно време, а фургонът дойде да го вземе по обяд. Всички животни бяха на полето и плевяха ряпата под ръководството на едно прасе, когато с почуда забелязаха Бенджамин да препуска в галоп откъм стопанските сгради, ревейки колкото му глас държи. За пръв път го виждаха развълнуван, всъщност за пръв път някой го виждаше да препуска.

— Бързо, бързо! — извика той. — Елате веднага! Отвеждат Оувес!

Без да чакат заповедите на прасето, животните преустановиха работа и се втурнаха обратно към стопанските сгради. И наистина, на двора беше спрял голям покрит фургон, теглен от два коня, с надпис от

едната страна, а на капрата седеше хитър наглед мъж с ниско нахлупено бомбе. Оувес го нямаше в обора.

Животните се струпаха около фургона.

— Довиждане, Оувес! — викнаха дружно те. — Довиждане!

— Глупци! Глупци! — крещеше Бенджамин, подскачаше наоколо им и удряше земята с малките си копита. — Глупци такива! Не виждате ли какво пише отстрани на фургона?

Това накара животните да млъкнат и настъпи тишина. Мюриъл почна да срича думите, но Бенджамин я избута и сред възцарилата се мъртва тишина прочете:

— „Алфред Симъндс, Скотобойна и котелна за туткал, Уилингдън. Търговец на кожи и костно брашно. Осигурява бараки за животните.“ Не разбирате ли какво значи това? Карат Оувес в кланицата!

Вик на ужас се изтръгна от всички гърла. В този миг мъжът на капрата шибна конете и фургонът напусна двора в бърз тръс. Животните вкупом го последваха, крещейки колкото им глас държи. Люсерна си проби път напред. Фургонът потегли по-бързо. Люсерна се опита да раздвижи яките си крайници и да препусне, но успя да го докара до лек галон.

— Оувес! — извика тя. — Оувес! Оувес! Оувес!

И точно в този миг, сякаш дочул врявата навън, Оувес показва муцуната си с бялата ивица на носа през задното прозорче на фургона.

— Оувес! — извика Люсерна с ужасен глас. — Оувес! Излез! Бързо излез! Водят те на смърт!

Всички животни завикаха в хор: „Излез, Оувес, излез!“ Ала фургонът вече набираше скорост и се отдалечаваше. Не беше сигурно дали Оувес разбра какво му казва Люсерна. Но след миг муцуната му изчезна от прозорчето и от вътрешността на фургона се разнесе страшно думкане. Той се мъчеше да се освободи с ритници. Беше време, когато с няколко удара копитата на Оувес щяха да разбият фургона на трески. Но уви! Силите му го бяха напуснали; след малко думкането на копитата отслабна и накрая заглъхна съвсем. В отчаянието си животните замолиха двата коня, които теглеха фургона, да спрат.

— Другари, другари! — викаха те. — Не отвеждайте вашия брат на смърт!

Но глупавите добичета, твърде невежествени, за да разберат какво става, само прибраха уши назад и ускориха ход. Муцуната на Оувес вече не се появи на прозореца. Някой много късно се сети, че могат да изтичат напред и да затворят портата с петте резета; но след миг фургонът мина през нея и бързо се изгуби в далечината. Повече не видяха Оувес.

Три дни по-късно беше съобщено, че е издъхнал в болницата в Уилингдън въпреки всички грижи, положени за него. Квик дойде да предаде новината на останалите. Каза, че е бил край Оувес през последните му часове.

— Това беше най-трогателната сцена, на която съм присъствувал! — заяви Квик, като вдигна крак и избърса една сълза. — Бдях над него до последния миг. И в сетния си час, вече съвсем изнемощял, за да говори, той ми прошепна в ухото, че единствено съжалявал, задето си отива, преди да е довършена мелницата. „Напред, другари! — рече той. — Напред в името на Бунта. Да живее Фермата на животните! Да живее другарят Наполеон! Наполеон винаги е прав!“ Това бяха последните му думи, другари.

Сега държането на Квик изведнъж се промени. Той помълча малко, а очичките му зашариха подозрително, преди да продължи изказването си.

Бил известен, рече той, че някакъв глупав и злонамерен слух се разпространявал след преместването на Оувес в болницата. Някои от животните били забелязали, че на фургона, с който го отвели, има надпис „Скотобойна“ и веднага направили прибързаното заключение, че са го изпратили в кланицата. Квик каза, че е почти невероятно да има толкова глупави животни. Нима не познавали, викна той възмутено, като махаше с опашка и подскачаше наляво-надясно, нима не познавали достатъчно добре любимия си Вожд, другаря Наполеон? А обяснението бе наистина много просто. Преди фургонът бил собственост на кланицата и наскоро бил купен от ветеринарния лекар, който още не бил сменил надписа. Така именно възникнало недоразумението.

Щом чуха тези думи, животните почувствуваха огромно облекчение. Когато Квик продължи да им описва картинно и подробно смъртния одър на Оувес, разказа им за топлите грижи, които е получил, и за скъпите лекарства, които Наполеон е платил, без да се

интересува от цената, и последните им съмнения се разсеяха, а скръбта им по изгубения другар бе смекчена от мисълта, че поне е издъхнал щастлив.

Самият Наполеон се появи на събранието следващата неделя и произнесе кратко тържествено слово в памет на Оувес. Каза, че е било невъзможно да пренесат тленните останки на непрежалимия си другар и да ги погребат във фермата, но той поръчал да направят голям венец от лавровите дървета в градината на господарската къща и да го сложат на гроба на Оувес. След няколко дни прасетата смятали да организират паметен банкет в чест на предания кон. Наполеон завърши речта си, припомняйки двете любими максими на Оувес: „Ще работя още по-усилено!“ и „Другарят Наполеон винаги е прав!“ — максими, които всяко животно трябвало да приеме за свои собствени, каза в заключение той.

В определения за банкета ден от Уилингдън пристигна една кола с бакалски стоки: свалиха пред господарската къща голяма дървена каса. Същата вечер оттам се разнесе гръмогласно пеене, последвано от нещо като бурна караница, която свърши към единайсет часа със страшен трясък от счупени стъкла. На другия ден никой не се показва от къщата до обяд и из фермата се пусна слух, че незнайно откъде и как прасетата са намерили пари да си купят още една каса уиски.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Годините минаваха. Сезоните идваха и си отиваха, отлиташе краткият живот на обитателите на фермата. Дойде време, когато никой не си спомняше дните преди Бунта освен Люсерна, Бенджамин, гарвана Мойсей и няколко прасета.

Мюриъл беше мъртва; Далия, Джеси и Пинчър бяха мъртви. И Джоунс бе мъртъв — беше умрял в дом за алкохолици в далечен край на страната. Объл бе забравен. И Оувес бе забравен — помнеха го само малцината, които го бяха познавали. Люсерна беше разплута стара кобила с болни стави и сълзящи очи. Преди две години бе навършила пенсионната възраст, но всъщност още никое животно не се беше пенсионирало. Отдавна бяха спрели да говорят, че за престарелите животни ще се отдели единият край от обширното пасище. Сега Наполеон бе възрастен шопар и тежеше сто и петдесет килограма. Квик беше толкова затлъстял, че едва отваряше очи, за да гледа. Единствено старият Бенджамин бе почти същият, само дето имаше повече сиво около муцуната и след смъртта на Оувес беше станал по-навъсен и мълчалив отвсякога.

Сега във фермата имаше много нови обитатели, макар че прирастът не беше така голям, както бяха предвиждали навремето. Бяха се родили доста животни, за които Бунтът бе просто полузабравена легенда, предавана от уста на уста, а други бяха купени и никога не бяха чували за него, преди да дойдат тук. Сега във фермата имаше още три коня освен Люсерна. Те бяха красиви стройни добичета, добри работници и другари, но съвсем тъповати. Никой от тях не успя да научи повече от буквата В. Приемаха всичко, което им кажеха за Бунта и за принципите на анимализма, особено ако го изричаше Люсерна, към която изпитваха синовно уважение; но беше съмнително дали разбират нещо.

Фермата вече процъфтяваше и беше по-добре организирана: към площта ѝ дори се прибавиха две ниви, закупени от мистър Пилкингтън. Вятърната мелница най-сетне бе успешно завършена,

фермата разполагаше с вършачка и машина за прибиране на сеното, бяха построени различни нови сгради. Уимпър си беше купил кабриолет. Ала в крайна сметка мелницата не беше използвана за производство на електрическа енергия. Служеше за мелене на зърно и носеше добра печалба. Животните работеха усилено, за да построят още една вятърна мелница; говореше се, че този път, като я завършат, ще монтират в нея динамото. Но удобствата, за които Объл бе учил животните да мечтаят — обори с електрическо осветление, с топла и студена вода и тридневна работна седмица, — повече не се споменаваха. Наполеон бе отрекъл подобни идеи като враждебни на духа на анимализма. Истинското щастие, твърдеше той, е в това да се работи усилено и да се живее скромно.

Фермата сякаш се бе позамогнала, без самите животни да станат по-богати с изключение, разбира се, на прасетата и кучетата. Може би това се дължеше отчасти на факта, че имаше толкова много прасета и кучета. Не че те не работеха според силите си. Квик никога не се уморяваше да обяснява, че работата по ръководството и организацията на фермата няма край. Повечето от тази работа била такава, че другите животни, тъй неуки, не могли и да я проумеят. Например Квик им каза, че прасетата всеки ден трябвало да изразходват огромни усилия за разни тайнствени неща, наречени „архиви“, „доклади“, „протоколи“ и „записки“. Те представляваха големи листове хартия, които се изписвали плътно от горе до долу и веднага след това се хвърляли в пещта. Квик твърдеше, че тази работа била от първостепенно значение за благополучието на фермата. Но все пак нито прасетата, нито кучетата произвеждаха с труда си никакви храни; а пък бяха доста на брой и винаги имаха чудесен апетит.

А що се отнася до останалите, поне доколкото сами те усещаха, животът им си беше все същият. Обикновено бяха гладни, спяха върху слама, пиеха от водоема, работеха на полето; през зимата ги мъчеше студът, през лятото — мухите. Понякога по-старите измежду тях напругаха отслабналата си памет и се опитваха да решат дали в първите дни на Бунта, непосредствено след изгонването на Джоунс, нещата вървяха по-добре или по-зле от сега. Не можеха да си спомнят. Нямаше нищо, с което да сравнят сегашния си живот: нямаше на какво да се опрат освен на Квиковите списъци с цифри, които неизменно показваха, че всичко върви от хубаво към по-хубаво. За животните този

въпрос бе неразрешим; така или иначе, сега имаха малко време за подобни размишления. Само старият Бенджамин твърдеше, че помни всеки миг от дългия си живот и че нещата никога не са били, нито биха могли да бъдат кой знае колко по-хубави или по-лоши — гладът, лишенията и разочарованията, казваше той, били вечният закон на живота.

И все пак животните не се отчайваха. И не само това, ами дори за секунда не спираха да се гордеят с изключителното право да принадлежат към фермата. Те още бяха единственото стопанство в цялата страна — единственото в цяла Англия, — притежавано и ръководено от животни! Нито едно от тях, дори и най-младото, дори и новодошлите, които бяха купени от разни далечни ферми, не спираха да се удивляват на този факт. А щом чуеха гърмежа на пушката и видеха зеленото знаме да се вее на върха на пилона, сърцата им преливаха от гордост и винаги се повеждаха разговори за героичните стари времена, за изгонването на Джоунс, за написването на Седемте заповеди и за славните битки, в които хората-нашественици били сразени. Ни една от предишните мечти не беше забравена. Все още вярваха в Републиката, предсказана от Майора, когато човешки крак нямаше да тъпче зелените поля на Англия. Някой ден и това щеше да стане: можеше да не е скоро, можеше никое от животните да не го дочака, но все пак щеше да стане. Дори мелодията на „Добитък английски“ навярно се тананикаше тайно понякога: във всеки случай нямаше животно във фермата, което да не я знае, макар че не се осмеляваха да я пеят високо. Нищо, че животът им бе тежък и не всичките им мечти се бяха изпълнили; ала те ясно съзнаваха, че не са като другите животни. Ако бяха гладни, то не беше, защото трябва да хранят хората тирани; ако работеха усилено, то поне работеха за себе си. Никой от тях не ходеше на два крака. Никое животно не наричаше друго животно „господарю“. Всички животни бяха равни.

Един ден в началото на лятото Квик заповяда на овцете да го последват и ги заведе в един запустял далечен край на фермата, където бяха порасли много млади брезички. Овцете прекараха там целия ден, хрупайки листата на фиданките под надзора на Квик. Вечерта той самият се върна в господарската къща, но тъй като времето беше топло, каза на овцете да не мърдат от мястото си. В крайна сметка те останаха там цяла седмица, а другите животни изобщо не ги виждаха.

Квик беше с тях през по-голямата част от деня. Разправяше, че ги учи на нова песен, за което било нужно уединение.

Една приятна вечер, точно след завръщането на овцете, когато животните бяха свършили работа и се прибираха в стопанските сгради, откъм двора се разнесе ужасено конско цвилене. Стреснати, животните спряха насред път. Познаха гласа на Люсерна. Тя отново изцвили и всички вкупом препуснаха и нахълтаха в двора. Тогава видяха онова, което бе видяла и тя.

Едно прасе вървеше на задните си крака.

Да, това беше Квик. Малко тромаво, сякаш още не бе свикнал да държи масивното си тяло в това положение, но отлично пазейки равновесие, той се разхождаше из двора. А след миг през вратата на господарската къща, строени в две редици, излязоха прасетата и всичките вървяха на задните си крака. Някои го правеха по-добре, други — по-зле, едно-две дори бяха малко нестабилни и, изглежда, не биха имали нищо против да се подпрат на бастун, но всичките успяха благополучно да обиколят двора. Накрая кучетата залаяха силно, а черното петле изкукурига пронизително и отвътре, величествено изправен, се показва самият Наполеон, който хвърляше надменни погледи ту наляво, ту надясно, а кучетата подскачаха наоколо му.

В копитото на крака си бе затъкнал камшик.

Цареше мъртва тишина. Изумени, ужасени, скупчени едно до друго, животните наблюдаваха как дългата редица прасета бавно обикаля двора с маршова стъпка. Струваше им се, че светът се е обърнал наопаки. Сетне настъпи един миг, когато първият шок беше отминал и когато въпреки всичко — въпреки страха си от кучетата, въпреки навика, добит с течение на годините, никога да не се оплакват и да не критикуват, независимо какво става — те сигурно щяха да възразят по някакъв начин. Но точно в този миг, като по даден сигнал, овцете дружно заблеяха с цяло гърло:

— Четири крака — да, два крака — да! да! Четири крака — да, два крака — да! да! Четири крака — да, два крака — да! да!

Това продължи пет минути без прекъсване. А докато овцете млъкнат, възможността да изразят какъвто и да било протест бе пропусната, защото прасетата отново се бяха прибрали в господарската къща.

Бенджамин усети нечия муцуна до рамото си. Обърна се. Беше Люсерна. Старите ѝ очи бяха съвсем замъглени. Без да продума, тя го дръпна лекичко за гривата и го поведе към стената на големия обор, където бяха написани Седемте заповеди. Постояха една-две минути, взирайки се в белия надпис върху катрана.

— Очите вече не ме слушат — рече тя най-сетне. — Аз и като млада пак не можех да прочета какво пише тук. Но сега ми се вижда, че стената е нещо по-различна. Бенджамин, Седемте заповеди същите ли са както преди?

Бенджамин за пръв път се съгласи да направи изключение и ѝ прочете написаното на стената. Там имаше само една-единствена заповед, която гласеше:

ВСИЧКИ ЖИВОТНИ СА РАВНИ,
НО НЯКОИ СА ПО-РАВНИ ОТ ДРУГИТЕ

След това вече не изглеждаше необичайно, когато на другия ден всичките прасета, които надзираваха работата във фермата, бяха затъкнали камшици в копитата си. Не им се стори необичайно, като научиха, че прасетата са си купили радиоапарат, че уговорят да им се прокара телефон и са се абонирали за „Патриот“, „Оттук-оттам“ и „Вести от деня“. Вече не им се стори необичайно, когато видяха как Наполеон се разхожда из градината на къщата с лула в уста или когато прасетата извадиха дрехите на Джоунс от гардеробите и ги облякоха. Наполеон се появяваше в черно палто, ловджийски бричове и кожени гамаши, а любимата му свиня се беше пристегнала в роклята от моарирана коприна, която мисис Джоунс слагаше в неделя.

Един следобед, около седмица по-късно, във фермата пристигнаха няколко двуколки. Собствениците на съседните имения бяха поканени да разгледат стопанството. Разведоха ги из цялата ферма и те изразиха огромното си възхищение от всичко видяно, особено от вятърната мелница. Животните плевяха рязката. Работеха усърдно, като почти не вдигаха поглед от земята и просто не знаеха от кого да се страхуват повече — от прасетата или от гостите.

Същата вечер от господарската къща се разнасяше бурен смях и гръмогласно пеене. И изведнъж при врявата от смесена реч животните

бяха обзети от любопитство. Какво ли ставаше там сега, когато за пръв път животни и хора се срещаха като равни? Сякаш се бяха наговорили и взеха колкото се може по-тихо да се промъкват в градината.

Спряха пред портичката, страхувайки се да продължат, но Люсерна ги поведе напред. Приблжиха на пръсти до къщата и повисоките надникнаха през прозореца на трапезарията. Вътре, на дългата маса, видяха пет-шест фермери и още толкова видни прасета, а самият Наполеон заемаше почетното място начело на масата. Прасетата, изглежда, се чувствуваха съвсем удобно на столовете си. Всички бяха погълнати от игра на карти, но за малко я прекъснаха, очевидно за да вдигнат наздравица. Една голяма кана се предаваше от ръка на ръка и халбите отново бяха напълнени с бира. Никой не забеляза учудените лица на животните, които се взираха през прозореца.

Мистър Пилкингтън от Мечи лес стоеше прав с чаша в ръка. След миг, рече той, щял да помоли присъстващите да вдигнат тост. Но преди да го стори, се чувствувал задължен да каже няколко думи.

За него, а бил уверен, че и за всички останали, било източник на огромно задоволство да установи, че един дълъг период на недоверие и неразбирателство вече е отминал. Някога съседите човеци се отнасяли ако не враждебно (не че той или някой от присъстващите са споделяли тези настроения), то може би с известна доза опасения към уважаемите собственици на Фермата на животните. Случили се разни печални произшествия, разпространявали се погрешни представи за състоянието на нещата. Струвало им се, че съществуването на стопанство, притежавано и ръководено от прасета, не е съвсем нормално и можело да има обезпокоителни последици в околността. Твърде много собственици лековерно били приели, че в такава ферма ще цари дух на разпуснатост и недисциплинираност. Страхували се да не би това да повлияе на собствените им животни и дори на работниците им. Но сега всякакви подобни съмнения са били разсеяни. Днес той и приятелите му посетили Фермата на животните, разгледали всичко с очите си и какво видели? Не само най-съвременни методи на работа, но и дисциплина, и ред, които трябвало да служат за пример на земевладелците от цялата страна. Смятал, че няма да съборка, ако каже, че нисшите животни от фермата работят повече и получават по-малко храна в сравнение с останалите животни в

графството. Всъщност днес той и придружаващите го забелязали много подобрения, които възнамерявали незабавно да въведат в стопанствата си.

Искал да приключи с изказването си, рече той, като подчертае още веднъж приятелските чувства, които съществували и трябвало да съществуват между Фермата на животните и съседните имения. Прасетата и хората нямали и не бивало да имат различни интереси. Стременията и трудностите им били общи. Нима проблемът за работната сила не бил еднакъв навсякъде? Тук стана ясно, че мистър Пилкингтън се готви да изненада компанията с някое внимателно подготвено остроумие, но беше толкова силно развеселен, че в момента не бе в състояние да го произнесе. След продължително даване и кашляне, от които двойната му брадичка се зачерви, той едва успя да изрече:

— Ако вие трябва да се преборвате с нисшите животни, ние пък си имаме нисшите класи!

Тази проява на духовитост накара цялата маса да избухне в гръмогласен смях; а мистър Пилкингтън още веднъж поздрави прасетата за оскъдните дажби, за дългия работен ден и за липсата на всякакви глезотии във Фермата на животните.

Накрая той заяви, че сега искал да помоли сътрапезниците си да станат и да проверят дали чашите им са пълни.

— Господа — завърши речта си мистър Пилкингтън, — господа, вдигам тост за процъфтяването на Фермата на животните!

Последваха възторжени викове и тропане с крака. Наполеон беше толкова поласкан, че стана от мястото си и заобиколи масата, за да чукне халбата си в халбата на мистър Пилкингтън; сетне я изля в гърлото си. Наполеон, който още не беше седнал, сподели, че също иска да каже няколко думи.

Както всичките му речи, и тази беше кратка и по същество. Заяви, че и той се радвал, заедно с периода на неразбирателство е отминал. В продължение на доста време се носели слухове — разпространявани, както той имал основание да мисли, от някой злобен враг, — че в неговите възгледи и тези на колегите му имало нещо подривно и дори революционно. Приписвали им, че се опитват да подтикнат към бунт животните от съседните ферми. Нищо не можело да бъде по-далеч от истината! Единственото им желание, сега

и в миналото, било да живеят в мир и да поддържат нормални търговски отношения със съседите си. Тази ферма, която имал честта да управлява, добави той, била кооперативно начинание. Крепостните актове, с които той разполагал, били съвместна собственост на всички прасета.

Не вярвал, продължи той, още да се помнят някои от старите подозрения, но напоследък в живота на фермата били направени известни промени, които трябвало да послужат за по-нататъшно укрепване на доверието. Досега обитателите на фермата имали доста глупавия навик да се обръщат към себеподобните си с „другарю“. Налагало се да го забранят. Освен това имало един много странен обичай с неизвестно начало, при който всяка неделна сутрин марширували покрай някакъв череп на шопар, прикован към един стълб в градината. Това също щяло да бъде забранено, а и черепът вече бил заровен. Гостите му навярно били забелязали зеленото знаме, развяващо се на пилона. В такъв случай сигурно били видели, че копитото и рогът, изобразени някога върху него, са заличени. Отсега нататък знамето щяло да бъде чисто зелено.

Искал да отправи само една забележка, рече той, към чудесната доброжелателна реч на мистър Пилкингтън. През цялото време мистър Пилкингтън говорил за Фермата на животните. Разбира се, той не би могъл да знае — защото Наполеон сега за пръв път го обявявал, — че името Фермата на животните е забранено. Отсега нататък фермата щяла да се нарича Старото имение, което, така смятал той, било правилното и истинското ѝ име.

— Господа — рече в заключение Наполеон, — ще вдигна същата наздравица като предишната, само формата ще е различна. Напълнете чашите си догоре. Господа, пия за процъфтяването на Старото имение!

Отново последваха одобрителни възгласи и халбите бяха изпразнени до дъно. Но докато животните отвън се взираха през прозореца, стори им се, че става нещо необикновено. Какво се беше променило в лицата на прасетата? Мътният старчески поглед на Люсерна бързо се местеше от лице на лице. Някои имаха по пет брадички, други — по четири, трети — по три. Но какво тогава се размазваше и променяше във физиономииите им? След като приветствията секнаха, сътрапезниците пак взеха картите и продължиха прекъснатата игра, а животните безмълвно се отдалечиха.

Но не бяха изминали и двайсетина метра, когато изведнъж спряха. Откъм господарската къща се надигна страшна врява. Те се втурнаха обратно и пак се залепиха за прозореца. Да, вътре бе избухнала бурна свада. Чуваха се викове, удряне по масата, разменяха се остри подозрителни погледи, звучаха яростни опровержения. Изглежда, причината за цялата разправия бе в това, че Наполеон и мистър Пилкингтън бяха играли асо пика едновременно.

Дванайсет гласа крещяха гневно и всички си приличаха. Сега стана ясно какво се е случило с лицата на прасетата. Животните отвън се взираха от прасе към човек, от човек към прасе и отново от прасе към човек; но вече беше невъзможно да се каже кой какъв е.

Ноември 1943 — февруари 1944 година

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.